

Midwintertelling januari 2008

Met de kou en sneeuw van de afgelopen Midwintertelling nog in het achterhoofd bespreken we de 42^e Midwintertelling uit de relatief warme winter van 2008.

De vijf miljoen watervogels werden net niet gehaald.

Cetti's Zanger en Graszanger: een wintergevoelig duo

Als we de Klimaatatlas mogen geloven, dan dringen beide soorten binnen 100 jaar nog door tot in Denemarken en Zuid-Zweden. Afgelopen winter kan de opmars in Nederland echter behoorlijk parten hebben gespeeld.

Van Waterraaf tot Schurftkraai: Kolonievogels in 2008

Gemengde geluiden. Zo hebben Roeken voor het eerst sinds 1962 weer in Zeeland gebroed. Veel grote kolonies zijn echter afgenomen of versplinterd geraakt.

Jaar van de Visdief

Het jaar van de Visdief is afgetrapt met de eerste elektronische nieuwsbrief en online te volgen fenologie. Daarnaast blijft er aandacht voor de Scholekster als soort van het vorige jaar.

In de klei: Catharinus Monkel

De allerlaatste houtsnippenvanger van Nederland, niet meer voor de poelier, maar voor de wetenschap.

En verder in dit nummer:

- 2008 slecht broedseizoen voor arctische zwanen en ganzen
- Meer aandacht voor de Boerenzwaluw!
- Goed jaar voor Kwartelkoningen in 2008
- Landelijk NETwerk voor STudies aan nestKASTbroeders
- Fred van Vemden SOVON-vrijwilliger van het Jaar

SOVON-Nieuws

Nieuwsbrief van SOVON Vogelonderzoek Nederland.

SOVON-Nieuws publiceert over SOVON-vogeltellingen, over de vereniging, en over andere zaken betreffende vogels in Nederland.

Redactie

John van Betteray, Fred Hustings
Kees Koffijberg, Chris van Turnhout &
Peter Eekelder (illustraties).

Overname van artikelen of illustraties
alleen in overleg.

SOVON-Nieuws wordt gedrukt op
chloorvrij papier. ISSN 1383-0635.

Lidmaatschap

Contributie: minimaal € 12,-.

SOVON-leden ontvangen vier maal
per jaar SOVON-Nieuws en korting
op SOVON-uitgaven en het abonnement
op Limosa.

Ledenadministratie Jeroen van Zuylen,
zie bureau-adres SOVON.

Bestuur

Voorzitter: Hans van Dord
Secretaris: Guus Durville, per adres SOVON.

Penningmeester: Louis Dolmans

Overige bestuursleden:

Frank Berendse, Adrie Hottinga.

E-mail: bestuur@sovon.nl

Bureau

Adres SOVON, Rijksstraatweg 178,
6573 DG Beek-Ubbergen.

Tel: 024-6848111, Fax: 024-6848122,

E-mail: info@sovon.nl

Homepage: www.sovon.nl

Giro: 2905988, Rabo: 10.51.17.056.

Ledenraad

Zie www.sovon.nl/vereniging voor uw
ledenraadsleden

E-mail: ledenraad@sovon.nl

Directeur Frank Saris

Communicatie Carolyn Vermanen

Monitoring en Inventarisaties Rob Vogel

Onderzoek en Advies Ruud Foppen

Doelstelling

SOVON Vogelonderzoek Nederland stelt
zich ten doel het coördineren, stimuleren
en publiceren van ornithologisch veld-
onderzoek ten behoeve van natuur-
bescherming, beleid en wetenschap.

De vereniging tracht dit doel te bereiken
door het organiseren van grootschalige
projecten waarin wordt samengewerkt
tussen vrijwilligers, stafmedewerkers en
andere instellingen.

Lay-out: van Groot tot Klein

Druk: van Mameren Repro b.v.

Foto's omslag:

Kolganzen (Peter Eekelder)

Catharinus Monkel (Rob Buiten)

Samenwerking tot wederzijds voordeel

Zo keken we een paar jaar geleden aan tegen de overeenkomst die SOVON had gesloten inzake het ringwerk met het Nederlands Instituut voor Ecologie (NIOO): je brengt het beste van twee organisaties bij elkaar en dan ontstaat er 'vanzelf' iets moois, was onze, naar nu blijkt wat naïeve gedachte.

Wij zijn niet gewend om anderen met samenwerkingsproblemen te vermoeden. Immers, waar mensen en organisaties samenwerken gaat ook wel eens wat mis of blijken doelstellingen toch minder verenigbaar dan gedacht. Daar praat je dan met elkaar over en je spreekt een oplossing af, zo is onze werkwijze in het algemeen.

Enkele weken geleden echter zegde de directie van het NIOO eenzijdig de samenwerking met SOVON op. Dit kwam voor ons als een donderslag bij heldere hemel. Omdat veel bezorgde ringers en anderen ook reeds op de hoogte van dit besluit waren, noopte ons dat - bij wijze van uitzondering - tot een reactie via onze website.

Bij de start van het nieuwe Vogeltrekstation bestond bij het NIOO de hoop dat SOVON in staat zou zijn middels projectvoorstellen met ringgegevens inkomsten te genereren, waarmee de kosten van het Vogeltrekstation zouden kunnen worden gedekt. Die opgave bleek weliswaar taaier dan gedacht, maar we waren een eind op streek.

De opzegging van de samenwerking door het NIOO zorgde voor veel commotie en turbulentie in de maand februari, zowel bij SOVON als bij het NIOO. Vele telefoontjes, overleggen, mailwisseling, consultaties en adviezen verder, daalde het stof aan het eind van de maand weer een beetje neer. Met als uitkomst dat het Vogeltrekstation verder gaat in een nieuwe ('oude') constructie, dus opnieuw onder de vlag van het NIOO. Onze medewerker Henk van der Jeugd gaat hier nu, maar dan in dienst van het NIOO, full-time heel hard aan trekken om van het Vogeltrekstation een moderne en goed lopende organisatie te maken. Hiervoor zijn binnen het NIOO verdere organisatorische en financiële afspraken gemaakt.

Wij zijn hiermee weliswaar een goede medewerker armer, maar hopelijk een goed lopend Vogeltrekstation in Nederland rijker.

SOVON blijft namelijk geloven in de waarde van ringonderzoek met behulp van vrijwilligers.

We zullen dus gewoon doorgaan met ons inhoudelijk werk, inclusief die onderwerpen waar ringgegevens van het Vogeltrekstation bij gebruikt kunnen worden. Als we uiteindelijk weer mooi onderzoek kunnen laten zien, met meer of minder modern geringde vogels, zijn we deze hobbel in de samenwerking weer snel en glimlachend vergeten.

Frank Saris

Agenda

Maart

Start Jaar van de Visdief & start broedseizoen; geen broedvogel-formulieren ontvangen? Neem even contact met SOVON op.

April

(11) watervogeltelling monitoringgebieden, telling Brandgans en Rotgans

Mei

(2-3) telling broedende Scholeksters (9) telling Rotgans, integrale telling Wadden (16) watervogeltelling (selectie van) monitoringgebieden (29-30) telling Kwartelkoning

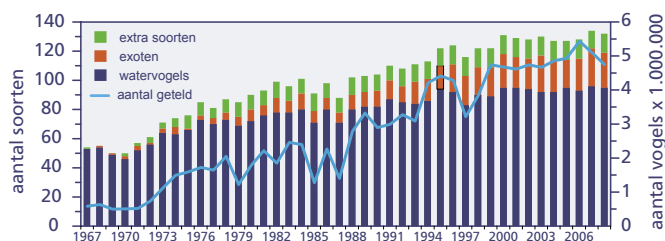
Juni

(13) watervogeltelling (selectie van) monitoringgebieden (19-20) telling Kwartelkoning

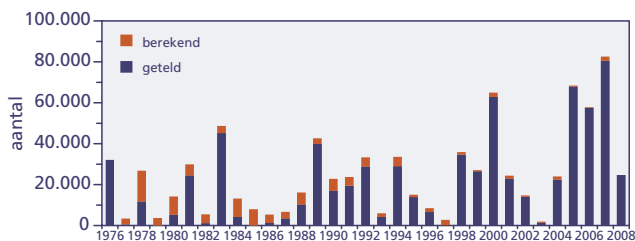
Midwintertelling van watervogels in januari 2008

Kieviten. Foto: Ran Schols

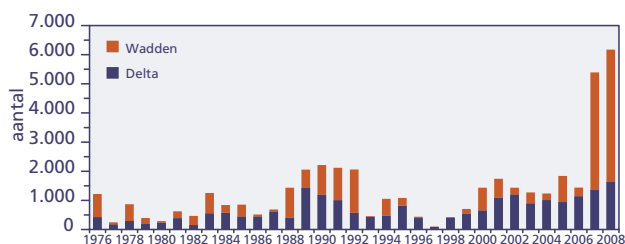
In de periode 11-14 januari 2008 vond de 42e midwintertelling plaats. De laatste in een rij van elf (vrij) zachte winters, want inmiddels hebben zowel de watervogels als de trouwe tellers weer kunnen ervaren hoe het ook alweer was wanneer de meeste wateren geheel bevroren zijn. We zijn dan ook erg benieuwd hoe de telresultaten dit jaar gaan uitvallen. De telling van 2008 leverde nog het langzamerhand vertrouwde beeld op van (bijna) 5 miljoen vogels en een bovengemiddelde temperatuur in januari.

Figuur 1. Aantal waargenomen soorten (balken, linker as) en aantal getelde watervogels (lijn, rechter as) tijdens de midwintertelling.

Figuur 2. Aantal getelde en geschatte (berekend voor niet getelde gebieden) Goudplevieren tijdens de midwintertelling.

Figuur 3. Aantal Kluten in Deltagebied en Waddenzee tijdens de midwintertelling.

Somber weertje

Januari 2008 was de op één na zachtste januarimaand sinds het begin van de regelmatige metingen van het KNMI (op de eerste plaats staat 2007). Meestal gaat zacht weer gepaard met regen, en de langdurige regen op de vrijdag voorafgaand aan het telweekeinde weerhield de meeste tellers ervan om te gaan tellen, slechts 5% van de tellingen werd op deze dag gedaan. Het weer in de rest van de telperiode was beter. Hoewel zwaarbewolkt, was het vrijwel droog en met een matige zuidenwind en 9°C waren de telomstandigheden redelijk. Van ijsbedekking was geen sprake, met 10 vorstdagen halverwege december hadden we het wel gehad met het winterweer in 2007/08.

Hoge en lage aantallen

Het aantal van 5 miljoen getelde watervogels werd dit keer net niet gehaald (figuur 1). De regio's Beneden Rivieren, Grote Rivieren, Utrecht en Noordzeestranden leverden 30-40 % minder vogels op, in het IJsselmeergebied, de Randmeren en Gelderland werden daarentegen 10-30% meer vogels geteld. Naast de 95 inheemse watervogelsoorten werden 24 exoten en 'escapes' genoteerd, en nadat er in 2007 geen enkele IJsgors werd gezien, waren nu ook de 13 extra soorten allemaal van de partij (figuur 1).

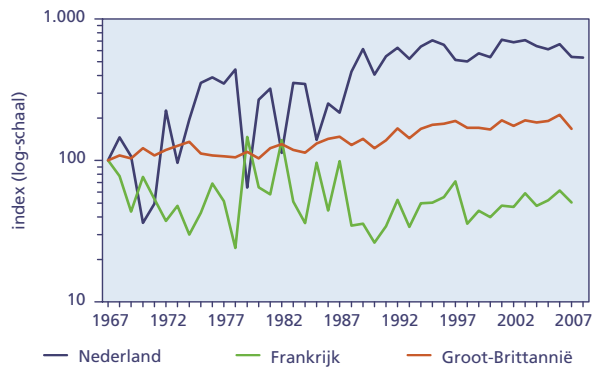
Van de 57 algemene soorten in tabel 1 waren de aantallen bij 15 (26%) vergelijkbaar met het vijfjarig gemiddelde (<10% verandering). Bij 18 soorten (32%) lag het aantal hoger en bij 24 (42%) lager dan gemiddeld. Dit is voor het tweede jaar op rij dat het aantal dalers meer dan 40% bedraagt. De drie grootste dalers in 2008 waren Grote Zaagbek (-61%), Kievit (-51%) en Goudplevier (-46%), alle drie soorten met grillige midwintertellingen. Bij de Grote Zaagbek hebben de kleine aantallen de tussentijdse opleving rond 2003 (20.600 vogels) geheel weer teniet gedaan. Gezien de milde weersomstan-

digheden is het opvallend dat Kievit en Goudplevier, na de record-aantallen van vorig jaar, zo ver terugvielen (figuur 2). Kennelijk waren zij door de korte vorstperiode in december toch naar zuidelijker oorden vertrokken en nog niet teruggekeerd.

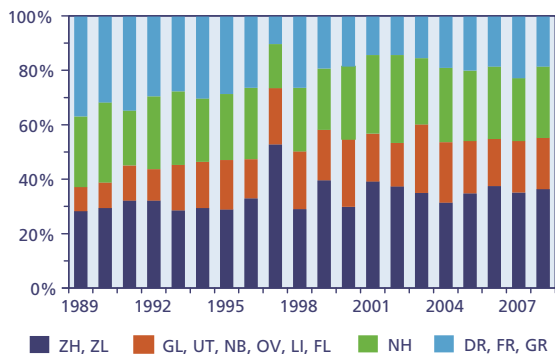
De drie grootste stijgers waren Roodkeelduiker (+447%), Kleine Canadese Gans (+250%) en Kluut (+192%). Het aantal Roodkeelduikers is een beetje een toevalstreffer, omdat deze soort met watervogeltellingen vanaf land slecht te volgen is. Dit keer werden er 1500 gezien boven zee bij Camperduin. Als duikers op zee zitten, zijn ze vanaf het land nauwelijks te tellen, maar ze verraden hun aanwezigheid door in de vroege ochtend langs te vliegen om voor hun nachtelijke verdrifting te corrigeren. Ook vanaf de Waddeneilanden zijn dan vaak honderden duikers waar te nemen. Of er sprake is van een echte toename, blijft onduidelijk. Kleine Canadese Ganzen staan nog niet zo lang als zelfstandige soort op de formulieren, maar het is duidelijk dat ze evenals hun grote neef behoorlijk toenemen. Kluten overwinteren al jarenlang met maximaal 2000 exemplaren in het Deltagebied (59%) en het Waddengebied (41%). In januari 2007 steeg het aantal in het Waddengebied naar maar liefst 4000 exemplaren, in 2008 nog eens overtroffen door een telling van 4542 vogels (figuur 3). Het gros van de 'Wadden' Kluten bevond zich in de Dollard. Of de tendens zich voortzet is nog maar de vraag; in januari 2009 troffen de Dollard-tellers geen enkele Kluut meer aan (J. Prop).

Schaarse soorten

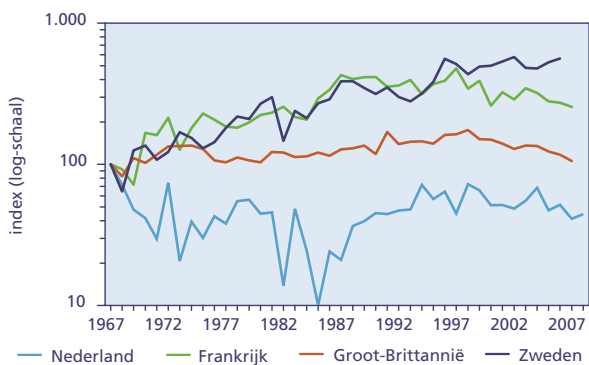
Na vijf magere jaren werden er weer bijna 400 Paarse Strandlopers geteld. Kleine Zilverreiger (346 ex.) en IJsvogel (308) zetten hun opmars voort. Bij de IJsvogel laat een voorlopige berekening voor de midwintertelling van 2009 een halvering van het aantal zien. Dat valt nog mee, maar zoals de naam van de telling al

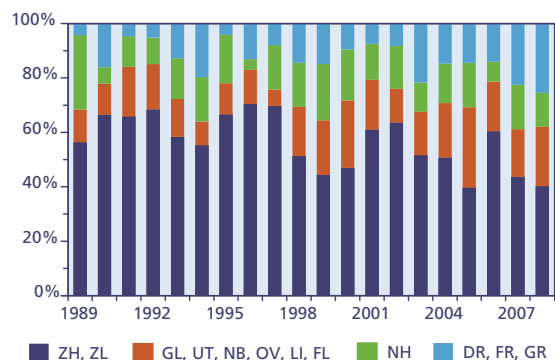
Figuur 4. Trend van de Smient tijdens de midwintertelling in Nederland, Frankrijk en Groot-Brittannië.

Figuur 5. Aandeel Smienten in vier regio's in het noorden, noordwesten, midden/oosten en zuidwesten van Nederland.

Figuur 6. Trend van de Brilduiker tijdens de midwintertelling in Nederland, Frankrijk, Groot-Brittannië en Zweden.

Figuur 7. Aandeel Brilduikers in vier regio's in Nederland (overeenkomstig fig. 5).

Sneeuwgors op de Waddendijk
in polder Seeryp, 11 oktober 2006.
Foto: Arie Ouwerkerk

aangeeft, hebben ze nog even te gaan tot het voorjaar. Januari 2008 deden de kwelderzangers Strandleeuwerik (480), Frater (810) en Sneeuwgors (822) en IJsgors (5) het wederom slecht, met een halvering ten opzichte van het vijfjarig gemiddelde.

Nationale en internationale trends

Eén van de voornaamste doelen van de midwintertelling is het vaststellen van de internationale populatiegrootte van watervogels. Van 24 soorten zit meer dan 10% van de populatie tijdens de midwintertelling in Nederland, van 4 soorten (Brandgans, Kogans, Kleine Zwaan en Smient) zelfs meer dan 50%: de Nederlandse tellingen spreken dus internationaal hun woordje mee. De Smient behoorde tot de 'dalers' in 2008. Deze afname past in de recente afnemende trend. Sinds 2001 (het jaar met iets meer dan 1 miljoen overwinterende Smienten in Nederland) is het aantal landelijk met 25% gedaald. Het zou natuurlijk kunnen, dat deze vogels met het warmer worden van de winters tegenwoordig noordelijker of oostelijker overwinteren (zoals vaker gesuggereerd). Een aanwijzing in die richting is bijvoorbeeld een toename in Zuid-Zweden (echter: kleine aantallen) en een lichte groei van winteraantallen in Duitsland. Daarentegen is het onwaarschijnlijk dat grote aantallen Smienten uit zuidelijker overwinteringsgebieden tegenwoordig in ons land blijven pleisteren (figuur 4). Er lijkt een duidelijke connectie tussen Nederland en Frankrijk te bestaan. In de strenge winters van 1979, 1982, 1985 en 1987 verdwenen er vogels bij ons, en namen ze in Frankrijk sterk toe. De trend in Groot-Brittannië is veel stabielere dan bij ons en in Frankrijk. Hoewel het in Groot-Brittannië tegenwoordig om zo'n 350.000 Smienten gaat en in Frankrijk eerder om enkele tienduizenden, zou een massale verplaatsing van Nederlandse vogels naar Engeland (en eventueel andersom, bij zachte winters) duidelijk zichtbaar moeten zijn.

Opvallend is dat binnen Nederland, ondanks de reeks zachte winters, geen grote verschuivingen van concentraties overwinterende Smienten plaatsvonden, zo blijkt uit een vergelijking van januaritellingen in verschillende regio's (figuur 5). De recente landelijke afname ten spijt, is het aandeel dat in het noorden en noordoosten van het land overwintert niet gestegen ten opzichte van het zuiden en zuidwesten, zoals verwacht zou worden bij een klimaatgebonden verschuiving. Kennelijk spelen eventuele verschuivingen in winterareaal dus vooral op een grotere schaal. Een gedetailleerdere analyse, waarin

ook effecten van veranderingen in jachtdruk worden meegewogen (oprichting jachtvrije reservaten in Denemarken) zou veel inzicht opleveren in eventuele veranderingen in trekstrategie van Smienten.

Dat er veranderingen in trekstrategieën en verkorting van trekwegen spelen blijkt uit verschillende andere voorbeelden. Een recente uitwerking van Leif Nilsson over de Zweedse midwintertellingen in 1967-2006 laat voor vrijwel alle eenden een toename zien, vaak al sinds de jaren zeventig (zie ook http://www.zoo.ekol.lu.se/waterfowl/index_e.htm). Eén van de opvallendste fenomenen daar is de groei van het aantal Brilduikers (figuur 6). Tot omstreeks 1990 nam hij ook in Frankrijk en Groot-Brittannië toe (in Nederland onduidelijk), in de laatste 10 jaar nemen Brilduikers in alle drie de landen echter af, maar gaat de opwaartse trend in Zweden onverdroten door. Het plaatje binnen Nederland laat een relatief sterke afname zien in Zeeland en Zuid-Holland, voornamelijk de Deltawateren (figuur 7). Het aandeel in de noordelijke provincies is gestegen, hoewel dit de afname in het zuidwesten getalsmatig niet compenseert.

Veel dank

In januari 2008 hebben 1400 tellers meegedaan om de midwintertelling tot een succes te maken. Ook is een grote hoeveelheid tellingen beschikbaar gesteld door instituten en terreinbeheerders. Allen worden hartelijk bedankt voor hun bijdrage. De internationale trends komen uit: LPO-BirdLife France 2008 (International Waterbird Census Database, France 1967-2007. Rochefort), Austin *et al.* 2008 (Waterbirds in the UK 2006/07, The Wetland Bird Survey), en Nilsson 2008 (Changes of numbers and distribution of wintering waterfowl in Sweden during forty years 1967-2006. *Ornis Svecica* 18: 3-4).

Erik van Winden

Het watervogelmeetnet, waar de midwintertelling deel van uitmaakt, wordt uitgevoerd onder de paraplu van het Netwerk Ecologische Monitoring en is een samenwerkingsverband van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit-Gegevensautoriteit Natuur, Ministerie van Verkeer en Waterstaat-Waterdienst, Vogelbescherming Nederland, het Centraal Bureau voor de Statistiek en SOVON.

Tabel 1. Getelde aantallen in januari 2008 (voorlopige cijfers) in vergelijking met het gemiddelde van de voorgaande vijf midwintertellingen (afgerond). Weergegeven zijn de soorten met meer dan 1000 exemplaren in januari 2008.

Soort	Geteld in 2008	Gemiddeld 2003-2007
Roodkeelduiker	1.615	300
Dodaars	3.782	3.600
Fuut	15.235	22.000
Aalscholver	24.616	25.000
Grote Zilverreiger	1.234	470
Blauwe Reiger	7.875	7.500
Knobbelzwaan	31.088	29.000
Kleine Zwaan	10.458	11.000
Wilde Zwaan	1.688	2.200
Taigarietgans	2.624	2.400
Toendrarietgans	148.975	140.000
Kleine Rietgans	6.503	9.700
Kolgans	674.780	720.000
Grauwe Gans	254.655	240.000
Soepgans	10.215	11.000
Grote Canadese Gans	13.907	10.000
Kleine Canadese Gans	1.350	390
Brandgans	488.381	380.000
Rotgans	41.326	37.000
Nijlgans	14.281	13.000
Bergeend	41.617	47.000
Smient	592.212	760.000
Krakeend	25.348	21.000
Wintertaling	27.375	32.000
Wilde Eend	307.581	350.000
Soepeend	12.605	12.000
Pijlstaart	15.257	22.000
Slobeend	7.825	7.300
Tafeleend	32.055	42.000
Kuifeend	203.478	170.000
Topper	99.402	45.000
Eider	79.567	95.000
Zwarte Zee-eend	34.456	39.000
Brilduiker	12.068	14.000
Nonnetje	2.834	4.000
Middelste Zaagbek	6.595	8.100
Grote Zaagbek	4.074	10.000
Waterhoen	19.545	17.000
Meerkoet	214.660	240.000
Scholekster	175.386	200.000
Kluut	6.174	2.100
Goudplevier	24.679	46.000
Zilverplevier	28.955	25.000
Kievit	65.858	140.000
Kanoet	51.271	63.000
Drieteenstrandloper	12.045	9.200
Bonte Strandloper	268.078	210.000
Kemphaan	1.072	470
Watersnip	1.017	730
Rosse Grutto	78.011	47.000
Wulp	128.229	150.000
Tureluur	11.630	12.000
Steenloper	6.098	4.700
Kokmeeuw	157.162	170.000
Stormmeeuw	159.400	190.000
Zilvermeeuw	80.928	110.000
Grote Mantelmeeuw	6.173	7.600

Cetti's Zanger en Graszanger: een wintergevoelig duo

Het zal weinigen zijn ontgaan, dat zowel Cetti's Zanger als Graszanger in de afgelopen jaren bezig waren met een opmars. Maar zo snel als beide soorten hun areaal uitbreiden, zo snel kunnen ze ook weer verdwijnen. Dat bleek ongeveer 30 jaar geleden, toen streng winterweer een abrupt einde maakte aan hun plotselinge succes. Het is aannemelijk dat het relatief grote aantal vorstdagen van de afgelopen winter opnieuw voor een terugslag heeft gezorgd. De komende periode zal dat moeten uitwijzen. In dit artikel beschrijven we de populatieontwikkelingen van beide soorten in ons land. Daarvoor zijn de door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) aanvaarde gevallen geanalyseerd, evenals de waarnemingen uit de databases van het Bijzondere Soorten Project (BSP) en Waarneming.nl.

Overeenkomsten en verschillen

Beide soorten verschillen in veel opzichten van elkaar, maar er zijn ook enkele opvallende overeenkomsten. Zo voelen ze zich allebei thuis in moerasachtige gebieden en rukken ze in dezelfde jaren op vanuit Zuidwest-Europa. De Cetti's Zanger vestigt zich vooral in struikgewas, terwijl de Graszanger zich doorgaans ophoudt in zeggen-, biezen- en grasvegetaties. De geluiden van laatstgenoemde zijn eentonig en onopvallend, maar daar tegenover staat dat hij tijdens zangvluchten met zijn witte staarttoppen pronkt – vandaar zijn oude naam Waaiersaartrietzanger. De Cetti's Zanger leidt een teruggetrokken bestaan en valt hoofdzakelijk op door zijn harde en explosieve zang. Het vaststellen van een broedgeval van deze soort wordt bemoeilijkt, doordat hij zich zo weinig laat zien. Bij de Graszanger is het de moeilijkheid dat hij zich polygaam gedraagt en dat ook ongepaarde mannetjes tot nestbouw kunnen overgaan.

Verschillende seizoenspatronen

Beide soorten staan bekend als standvogel. Nieuwe gebieden worden gekoloniseerd door – vooral jonge – vogels die in de zomer en herfst rondzwerven. Maar er treden ook verplaatsingen op in het voorjaar. Met name ringmeldingen verschaffen informatie over de omzwingingen. Een interessante terugvangst was bijvoorbeeld die van een eerstejaars Cetti's Zanger die op 16 juli 1973 bij Lokeren in België werd geringd en op 28 oktober 1973 in een net hing in de Dordtse Biesbosch. Ook de vondst van een ring van een op 14 april 2003 bij Castricum geringd exemplaar in een braakbal van een Torenavalk bij Wervershoof op 4 juni 2004 spreekt tot de verbeelding.

Beide soorten kunnen het gehele jaar in Nederland worden waargenomen. Het seizoenspatroon van de Cetti's Zanger wordt echter in sterke mate bepaald door zijn zangactiviteit. Zo wordt hij aan de start van

het broedseizoen in april en mei het vaakst gehoord en valt de waarnemingsdip in juli en augustus samen met de 'zwijgzame periode', die ook bij veel andere zangvogels optreedt (figuur 1). De najaarspiek komt gedeeltelijk voor rekening van ringvangsten, maar hangt ook samen met een opleving in de zangactiviteit. Tijdens de korte winterdagen zakt het aantal waarnemingen flink in.

Ook bij de Graszanger bereiken de waarnemingen een dieptepunt in de winter. In goede jaren neemt het aantal in het voorjaar en de vroege zomer gestaag toe, om vervolgens in augustus en september te pieken (figuur 1). Behalve territoriale mannetjes worden er met enige regelmaat ook niet-zingende exemplaren opgemerkt, wat bij de heimelijke Cetti's Zanger veel minder vaak gebeurt. Vergeleken met andere zangvogels kan de Graszanger nog laat in het seizoen tot broeden overgaan. Een paar in de Wieringermeer in 1976 zat in de laatste dagen van september nog op eieren en voerde op 13 oktober hun kroost. De jongen uit een eerste legsel kunnen zelfs later in hetzelfde jaar een broedpoging ondernemen.

Vette jaren, magere jaren

Het eerste geval van de Cetti's Zanger betreft een ringvangst bij Budel op 6 oktober 1968. Het volgde op een reeks waarnemingen in België, waar de soort voor het eerst in 1962 werd vastgesteld en sinds 1964 broedvogel was. Het eerste Nederlandse geval van de Graszanger liet niet lang op zich wachten en betrof een zingend mannetje in augustus en september 1972 bij Makkum. Gelijk vanaf het begin namen beide soorten flink toe. Een maximum werd bereikt in 1977, toen 38 Cetti's Zangers (26 gevallen) en 22 Graszangers (10 gevallen) door de CDNA werden aanvaard. Het totale aantal meldingen lag nog hoger. Zo werden er door SOVON voor dat jaar ongeveer 60 territoria van de Cetti's Zanger en 30 van de Graszanger opgetekend.

Graszanger man bij Beugen,
Noord Brabant, 9 september 2008.
Foto: Harvey van Diek

Nieuwe BSP-soorten: Griel en Bosgors

De Commissie Dwaalgasten Avifauna Nederland heeft besloten met ingang van 1 januari 2009 Griel en Bosgors niet meer te beoordelen omdat de soorten te frequent in ons land zijn waargenomen de afgelopen jaren. Waarnemingen van deze fraaie soorten, voorzien van een beschrijving of bijvoorbeeld een foto, zijn vanaf genoemde datum welkom bij het Bijzonder Soorten Project - niet broedvogels (BSP).

BSP contactpersonen

Vincent Martens en Bart van Buren, contactpersonen voor het BSP in resp. district 6 (Overijssel-west) en district 11 (Veluwe) hebben aangegeven helaas te moeten stoppen als contactpersoon. Vincent en Bart, heel hartelijk bedankt voor jullie inspanningen de afgelopen jaren!

We zijn dus op zoek naar vogelaars die in deze districten waarnemingen van schaarse en zeldzame soorten willen controleren en waar nodig ruggespraak houden met de waarnemers. Daarnaast zijn we nog op zoek naar een contactpersoon voor Noord-Holland-noord (incl. Texel, district 1) Heb je interesse neem dan even contact op met Arjan Boele (arjan.boele@sovon.nl, 024-6848111).

Voor het doorgeven van waarnemingen en/of informatie over het project (soortenlijst, contactpersonen) zie www.sovon.nl. Post voor de contactpersonen loopt via het SOVON-kantoor.

Onder invloed van streng winterweer in 1978/79 ging het opeens snel bergafwaarts. In 1979 werden er voor het eerst sinds 1970 geen Cetti's Zangers geringd, wat duidde op geringe dispersie na de broedtijd. Het toeval wilde dat de CDNA na het topjaar 1977 had besloten om de Cetti's Zanger vanaf 1 januari 1979 alleen nog te registreren en niet meer te beoordelen. Hij was te algemeen geworden, en een steeds kleiner deel van de meldingen werd ingediend. Na de onverwachte afname duurde het tot 1 januari 1986, voordat de CDNA hem weer als beoordeelsoort opvoerde. De Graszanger had het eveneens moeilijk, al wist hij zich in zijn Zeeuws-Vlaamse bolwerk te handhaven. Na drie strenge winters midden jaren tachtig was dat evenwel vrijwel voorbij.

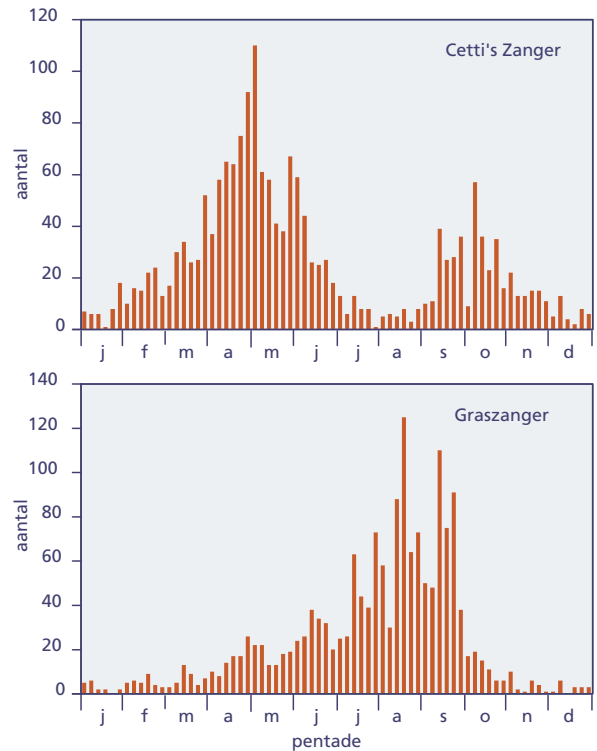
In het afgelopen decennium, geholpen door een lange reeks van (zeer) zachte winters, ging het beide soorten opnieuw voor de wind. In 2007 werd het aantal territoria van de Cetti's Zanger geschat op 70-80 en dat van de Graszanger op 80-100 en in 2008 zal het aantal nog verder zijn gestegen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de CDNA in deze periode stopte met de beoordeling van Graszanger en Cetti's Zanger, vanaf 1 januari 2001 resp. 1 januari 2004. Figuur 2 illustreert de populatieontwikkeling van beide soorten.

Voorkeur voor het zuidwesten

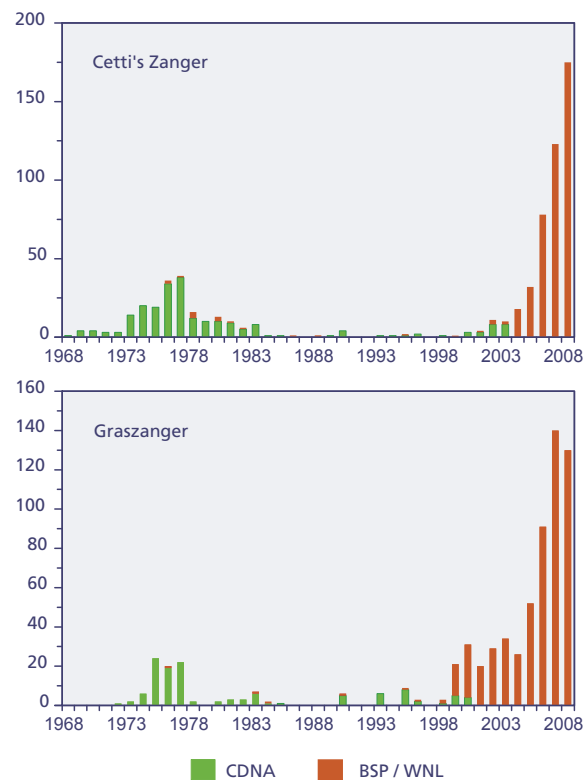
Zowel in de jaren zeventig als in het afgelopen decennium was de verspreiding van de Cetti's Zanger hoofdzakelijk beperkt tot het zuiden en westen van het land (figuur 3). In de provincies Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel, Gelderland en Utrecht bleef hij zelfs ronduit zeldzaam. De belangrijkste kerngebieden waren in beide perioden de Biesbosch, de Rijnmond, de noordelijke Delta en Zeeuws-Vlaanderen, met een opmerkelijk bestendige kern daarbuiten in het Zwanenwater (Noord-Holland)

Op de drie vinkenbanen in de duinen van Kennemerland worden met name sinds de millenniumwisseling regelmatig Cetti's Zangers gevangen. Alleen al bij Castricum werden er tussen 2002 en 2006 tien geringd, waarvan negen op grond van vleugelmaten en gewichten als vrouwtje konden worden gedetermineerd. Vrouwtjes reageren mogelijk 'beter' dan mannetjes op de zangfragmenten die worden afgespeeld om de soort te lokken. Het aantal veldwaarnemingen van Cetti's Zangers in Kennemerland is – opvallend genoeg – op de vingers van één hand te tellen; kennelijk willen de luidruchtige mannetjes zich hier (nog) niet vestigen.

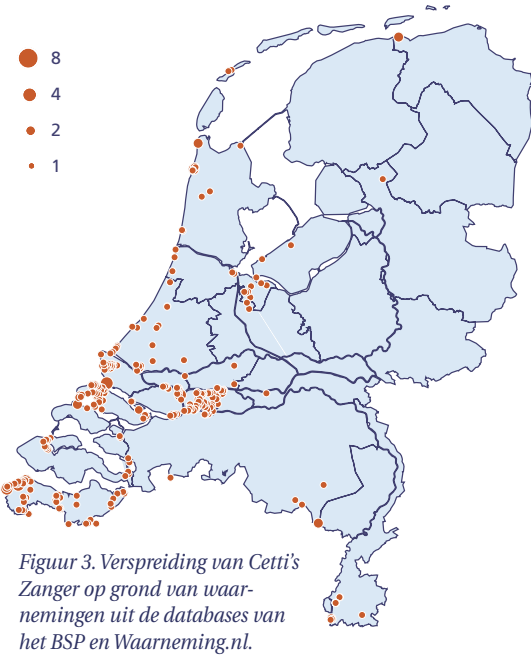
De grootste concentratie Graszangers bevindt

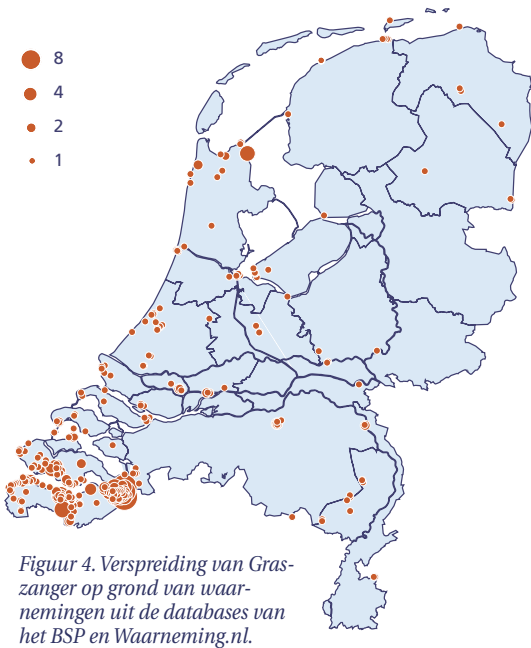
Figuur 1. Seizoenspatroon van Cetti's Zanger (boven) en Graszanger (onder) op grond van waarnemingen uit de databases van het BSP en Waarneming.nl.

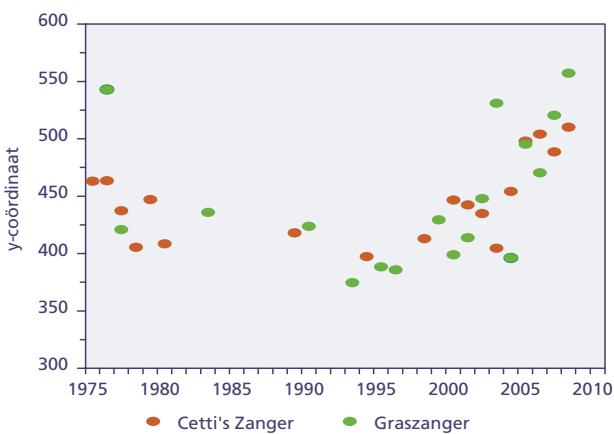
Figuur 2. Populatieontwikkeling van Cetti's Zanger (boven) en Graszanger (onder) op grond van de CDNA-gegevens en de waarnemingen uit de databases van het BSP en Waarneming.nl. Het aantal in de waarnemingenreeks is de som van het maximaal aantal per kilometerhok.

Figuur 3. Verspreiding van Cetti's Zanger op grond van waarnemingen uit de databases van het BSP en Waarneming.nl.

Figuur 4. Verspreiding van Gras-zanger op grond van waarnemingen uit de databases van het BSP en Waarneming.nl.

Figuur 5. Zwaartepunt van de 3-10 meest noordelijke waarnemingen per jaar (300 is ter hoogte van de zuidpunt van Limburg, 600 ter hoogte van Terschelling).

Cetti's Zanger, 4 maart 2008 in Vlaardingen.
Foto: Chris van Rijswijk

zich sinds jaar en dag eveneens in het zuidwesten van het land, in het bijzonder in Zeeuws-Vlaanderen (figuur 4). Het Verdrongen Land van Saeftinge was vanaf het begin het belangrijkste kerngebied; ongeveer driekwart van de 186 territoria in 2001-06 werd in Saeftinge vastgesteld. In recente jaren is de soort ook op verscheidene andere plekken in de Delta aangetroffen. Daarnaast dringt hij, vergeleken met de Cetti's Zanger, vaker door tot de noordelijke provincies, zoals diverse waarnemingen langs de Friese en Groningse kust aangeven, en komt hij iets vaker in het diepe binnenland voor. Enige watervrees lijkt de Gras-zanger wel te hebben, want het aantal waarnemingen op de Waddeneilanden valt tegen. Dat de soort, in tegenstelling tot de Cetti's Zanger, slechts enkele keren op de Britse Eilanden is vastgesteld, lijkt dat te bevestigen. Beide soorten zijn de laatste jaren overigens steeds verder naar het noordoosten van ons land opgerukt (figuur 5).

De toekomst?

Zullen we opnieuw meemaken dat beide soorten (nagenoeg) uit ons land verdwijnen of krijgen ze nu pas echt vaste grond onder de voeten? De antwoorden op deze vragen laten zich moeilijk voorspellen en daarom is het belangrijk (en leuk!) om de populatieontwikkelingen op de voet te blijven volgen. Dat kan door consequent alle waarnemingen te verzamelen. En dat lukt alleen wanneer de veldmensen de weg naar het BSP en Waarneming.nl blijven vinden. Als we de Klimaatatlas mogen geloven, dan dringen beide soorten binnen 100 jaar nog door tot in Denemarken en Zuid-Zweden. Kortom, laat de aandacht niet verslappen en geef ze door, die Cetti's Zangers en Gras-zangers!

Verwijzingen

- van den Berg A.B. & Bosman C.A.W. 1999, 2001. Zeldzame vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 1). Eerste, tweede druk. GMB-uitgeverij, Haarlem.
- Cramp S. & Perrins C.M. (eds.) 1992. The birds of the Western Palearctic, 6. Oxford University Press, Oxford.
- Hagemeyer E.J.M. & Blair M.J. (eds.) 1997. The EBCC atlas of European Breeding Birds: their distribution and abundance. Poyser, Londen.
- Huntley B., Green R.E., Collingham Y.C. & Willis S.G. 2007. A climatic atlas of European breeding birds. Lynx Edicions, Barcelona.
- Levering H.P.A. & Keijl G.O. 2008. Vinkenbaan Castricum 1960-2006 – een halve eeuw vogels ringen. VRS Castricum, Castricum.
- Scharringa C.J.G. & Osieck E.R. 1979. Zeldzame vogels in Nederland in 1977. Limosa 52: 217-232.
- Tekke M.J. 1974. Het voorkomen van de Cetti's Zanger, *Cettia cetti*, in Nederland van 1968 t/m 1973. Vogeljaar 22: 780-781.
- van der Vliet R.E., van der Laan J. & CDNA 2001, 2004, 2005. Rare birds in the Netherlands in 2001; in 2004; in 2005. Dutch Birding 23: 315-347; 26: 359-384; 27: 367-394.
- Zijlstra M., Dubbeldam W. & Reeze H. 1978. Broedgeval van de Waaiersaart-rietzanger *Cisticola juncidis* in Nederland. Limosa 51: 69-73.

SOVON-vrijwilliger van het Jaar 2008

Fred van Vemden

(Vogelwacht Uffelte e.o.)

Tijdens de afgelopen Landelijke Dag werd voor het eerst de Zilveren Zwaluw uitgereikt aan een vrijwilliger van SOVON die zich op een bijzondere wijze heeft ingezet voor een bepaald telproject of die al jarenlang zeer actief is in de vogelwereld. In totaal ontvingen we zes nominaties uit verschillende delen van het land. De jury bepaalde na rijp beraad dat Fred van Vemden van Vogelwacht Uffelte e.o. dit jaar de vrijwilligersprijs verdient, overigens zonder de andere genomineerden daarbij te kort te willen doen. Hij werd aangedragen door leden van de plaatselijke vogelwacht die ook allerlei anekdotes over hem wisten te melden.

Hoe word je SOVON-Vrijwilliger van het Jaar?

Fred van Vemden is al vele jaren op allerlei manieren actief in de vogelwereld. In Zuidwest-Drenthe is hij een echte vraagbaak als het op vogels aankomt. Het is een man van de praktijk, met raad en daad, en hij heeft ook vele contacten met vogelasielen.

Hij is ook een man van zijn woord en een enthousiaste volhouder. Als medeoprichter van de Vogelwacht Uffelte e.o. (1973) is hij sinds die tijd bestuurslid en animator voor vele natuuractiviteiten in de omgeving zoals bijv. opschoningsacties op de heide. Daarnaast heeft hij nog tijd om vogelcursussen te geven, een vogelexcursie te leiden en jaarverslagen te maken.

Fred inventariseert al vanaf 1984 een aantal gebieden op broedvogels in het kader van het BMP. Ook heeft hij jarenlang twee PTT-routes geteld en werkte hij mee aan de SOVON-atlassen.

Anekdotes

De passie voor vogels en hun bescherming gaat terug naar de jaren zestig en zeventig. Zo verzamelde hij begin 1979, tijdens de strenge en sneeuwrijke winter, slachtafval via een dorpsgenoot om te voeren aan noodlijdende roofvogels. Het afval ontdooide hij dan thuis in de bijkeuken om het vervolgens met een slee - door het dikke pak sneeuw - naar de wijde omgeving van Uffelte te brengen. Hij

spijkerde het afvalvles op paaltjes en de Buiszeds zaten op een bepaald moment al op een rijtje te wachten tot Fred met het voedsel aankwam. Tijdens diezelfde winter lagen er in de nestkasten van de laatste twee paar Steenuilen bij Uffelte ineens gele uilenballen. Hun voedsel bestond dankzij Fred en medewerkers van de Vogelwacht tijdelijk uit eendagskuikens. Afgelopen jaar ging Fred uit zijn dak toen hij in een nestkast, op vrijwel exact dezelfde plek als 30 jaar geleden, eindelijk weer een Steenuil in het Uffelte aantroef. Iedereen moest het weten en hij schreef een artikel in het Uffelter Dorpsnieuws getiteld: 'Terug van weggeweest'.

Hij geniet van heel eenvoudige dingen. Zo was hij een keer bij een ouder iemand op bezoek om een nestkast te brengen. De man stuurde hem later een foto van Koolmezen op het koffiekopje waaruit hij gedronken had (zie foto 2). Voor deze man was dat een teken dat vogels graag bij Fred in de buurt zijn!

Tijdens zijn werk als onderwijzer van de basisschool ging hij jaren achter elkaar met de kinderen uit groep 7 en 8 naar Texel. Niet elk kind hield van vogels en was gecharmeerd van de hobby van meester van Vemden. Een jongen die tijdens het schoolreisje niet mee wilde op de fiets, zei in onvervalst Drents: 'Het is altijd utzelfde met die Van Vemden, het is altijd weer hier un kievit en doar un tureluur'.

Ook zijn collega's werden regelmatig verrast door zijn hobby. Zo wilde eens een collega tussen de middag een 'stokbroodje' uit de vriezer halen om op te eten. Ze pakte het uit, maar ontdekte tot haar grote schrik dat het een dode Kerkuil was! Het verkeersslachtoffer was even in de vriezer van school gelegd. Ook thuis ligt de vriezer regelmatig vol met dode vogels.

Favorieten

Begin jaren zeventig jaren hield Fred het laatste Drents Korhoen (een blind mannetje) in een grote ren in de achtertuin. Helaas is de vogel ondanks de goede zorgen van Fred overleden. Zijn favoriete vogelsoorten

Ook in 2009 gaan we op zoek naar de SOVON-vrijwilliger van het Jaar

Ieder jaar op de landelijke SOVON-dag van eind november zullen we de Zilveren Zwaluw en een origineel schilderij van Elwin van der Kolk uitreiken aan een 'super'vrijwilliger. Wilt u (of uw vogelwerkgroep) iemand voordragen, laat het ons dan weten. Kijk op www.sovon.nl voor de voorwaarden.

Foto: Dries Oomen

zijn altijd roofvogels en uilen geweest. Hij heeft er vele honderden geringd. Bij de controles van uilenkasten kwam hij soms de vreemdste dieren tegen, zoals een steenmarter met jongen, maar ook een nest met negen nijlganzeneieren. Bijzonder was ook de vondst van een jonge Koekoek in een speciaal voor Gekraagde Roodstaarten gemaakte nestkast in 1975. Toen er een wespennest in een kast bleek te zitten, gleed hij als een acrobaat de ladder af en zette het op een lopen. Ook tegenwoordig, ondanks het klimmen der jaren, is hij nog regelmatig hoog in schuren van boerderijen te vinden, voor het plaatsen van een uilenkast. Als mensen eenmaal weten dat je iets met natuur hebt, kun je soms opdraven voor de gekste dingen. Zo werd hij in paniek opgebeld door een mevrouw omdat er een ringslang in een plafonnière zat. Fred draaide zijn hand er niet voor om en bevrijdde het arme dier.

We hopen dat Fred van Vemden nog lange tijd actief mag zijn in de natuur.

Harvey van Diek

Blauwe reiger. Foto: Harvey van Diek

Kolonievogels in 2008, van Waterraaf tot Schurftkraai

Elk jaar zijn we weer onder de indruk van de tomeloze inzet van onze vrijwillige tellers. Duizenden kolonies worden jaarlijks één of meerdere malen geteld en aan ons doorgegeven. Wij hebben ons best gedaan dit laatste zo gemakkelijk mogelijk te maken. Koloniegegevens kunnen met enkele klikken van de muis online worden doorgegeven. Dit geldt ook voor het melden van nieuwe kolonies, het zetten van een exacte stip op een kaart en het aanpassen van koloniennaam, coördinaten en historische gegevens. Na het inloggen onder uw tellerscode vindt u onder LSB deze mogelijkheden.

Aalscholver

De in 2007 geconstateerde afname lijkt gestopt te zijn. Het totaal van 63 kolonies die zowel in 2007 als 2008 geteld werden, bleef vrijwel gelijk. Op het moment van schrijven ontbraken echter nog gegevens uit de Delta en enkele grote kolonies zoals die van De Muy, Texel (2007: 969 paren), Zwanenwater, Callantsoog (899) en het Naardermeer (1180). De kolonie van de Oostvaardersplassen was de grootste van het land, na vier jaren die positie te hebben afgestaan aan Vogeleiland De Kreupel. De laatste kolonie 'verloor' 725 paren, maar deze vogels trokken waarschijnlijk naar 't Ven bij Enkhuizen (2008: +500) en de Oostvaardersplassen (2008: +230).

Blauwe Reiger

Van tweederde van de kolonies zijn momenteel telgegevens binnen. De resultaten (1,5% minder nesten dan in 2007) wijzen op hooguit geringe veranderingen in de stand. Belangrijke kolonies waarvan nog gegevens ontbreken zijn: Valse Bos Eemnes, Kooibos & De Pot Nieuwkoop, Oldenaller Putten, Elfhoeve Reeuwijk, Vegelinbossen St. Nicolaasga, Keukenhof Lisse en Oude Begraafplaats Wormerveer. Graag ontvangen we alsnog de gegevens van 2008!

Omdat de kolonie bij Wessum Lb in 2008 niet geteld is, pronkt een andere kolonie met de titel van grootste kolonie van Nederland. De Nieuwe Zuiderlingedijk bij Heukelum telde niet minder dan 135 nesten.

Purperreiger

Na de groei van 9% in 2007 bleken de Purperreigers in 2008 opnieuw in staat om deze positieve trend voort te zetten. De momenteel bekende telresultaten (driekwart van de kolonies) laten een groei zien van bijna 6%. De anders nogal onbereikbare kolonie in De Wieden in NW-Overijssel was door de strenge vorst van januari 2009 te betreden. Hier werden niet minder dan 75 gebruikte nesten geteld, ongeveer anderhalf keer zo veel als het voorgaande jaar. De kolonie in de Zouweboezem bij Ameide kende een licht

verlies ten opzichte van 2007 (-15%). De 143 nesten vormen evengoed een zeer fraai aantal!

Lepelaar

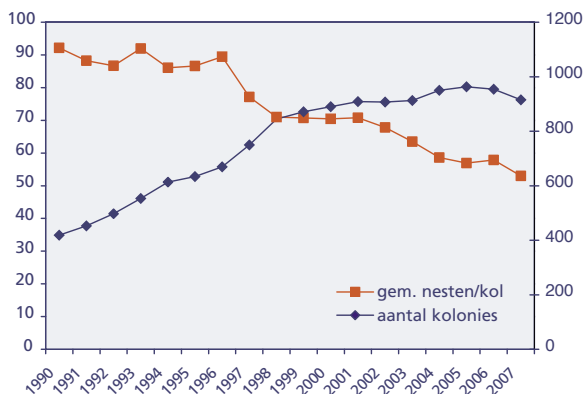
Met een groei van bijna 4% kon de opmars van de soort verder worden uitgebouwd. Kolonies bij de Vooroever NH, in het Quackjeswater ZH en het Markiezaatsmeer NB groeiden flink, maar die in de Oostvaardersplassen viel terug van 165 naar 123 paren. Het landelijke totaal zal dichtbij de 2000 broedparen komen. Het blijft echter twijfelachtig of de soort daarmee weer in de buurt komt van het aantal broedparen rond 1850. Uit deze periode is weliswaar geen landdekkend beeld beschikbaar, maar het is bekend dat er toen enkele zeer grote kolonies bestonden, zoals in de Wollefoppolder en het Horstermeer. Deze laatste kolonie telde in 1851 ongeveer 1000 paren (G.A. Brouwer 1964, Zoöl. Med. 39: 481-521)!

Zwarte Stern

Van 119 kolonies (de helft van het landelijke aantal) zijn tot nu toe de resultaten uit 2007 en 2008 bekend. De aantallen in 2008 lijken, na een jarenlange lichte toename, iets te zijn teruggevallen (-3%). Enkele kolonies vertoonden een sterke achteruitgang; in de Ankeveensche Plassen bleken enkele Nijlganzen een dusdanig verstrendend effect te hebben dat de kolonie werd verlaten. Waarschijnlijk is een deel verhuisd naar het Naardermeer. De kolonie De Deelen bij Oldeboorn kwam ook in een vrije val terecht; van 50 paren in 2007 naar 11. Positiever nieuws was er gelukkig ook: in het Brandemeer bij Oldelamer rees het aantal van 11 paren in 2007 naar 30 in 2008, bij Drachten in de Smalle Eesterzanding van 3 naar 19.

Roek

Van alle bij ons bekende actieve kolonies is 70% inmiddels verwerkt. De achteruitgang

Figuur 1. Roek, aantal kolonies in Nederland (rechter Y-as) en gemiddeld aantal paren per kolonie (linker Y-as).

(vervolg op pagina 11)

Wintervogeltelling ten einde

Merel wederom de winnaar

Voor de zesde keer achtereenvolgende deden tussen 15 december 2008 en 1 januari 2009 honderden mensen mee aan onze vijf-minutentelling in de Nederlandse tuinen. Mede dankzij deze gestandaardiseerde telmethode komen we steeds meer te weten over de winterse vogels in steden en dorpen. Dit jaar waren de eerste dagen van de telling qua weer nog zacht, maar vanaf de kerst sloeg het weer om en kregen we te maken met een flinke koudeperiode die doorliep tot half januari. Het leverde wel bijzonder fraaie landschapsplaatjes op, maar sommige vogels waren er duidelijk minder blij mee. Net als de laatste jaren gaat de Merel (zij het nipt) met de eer strijken van meest gemelde soort. Met 3043 keer geturfd bleef hij de Koolmees (3028 keer gemeld) net voor.

Resultaten

Dit jaar deden in totaal 433 'unieke' adressen mee aan de wintervogeltelling, verdeeld over 4213 tellingen. Daarmee is dit aantal redelijk constant ten opzichte van de vorige telling, maar beduidend minder dan de jaren daarvoor. Het feit dat de tuinvogeltelling van Vogelbescherming sinds vorig jaar is verschoven naar eind januari zal hieraan debet zijn. Ondanks het lagere aantal tellingen leveren 'onze' wintervogeltellingen elk jaar weer goede en bruikbare resultaten op. Het aantal dagen dat men telde was vergelijkbaar met vorige winter. Gemiddeld telde men op ongeveer tien van de 17 mogelijke teldagen. In totaal zijn er dit jaar 105 verschillende vogelsoorten vastgesteld. Dit is vergelijkbaar met voorgaande jaren (2007: 100, 2006: 104, 2005: 126, 2004: 101, 2003: >100).

Bijzonderheden

Op drie plaatsen werden Grote Gele Kwikstaarten vastgesteld en een daarvan kon gefotografeerd (foto 1). De teller was zo verbaasd over deze bijzondere tuinvogel dat hij SOVON om bevestiging vroeg. Ook elders (West-Nederland) werd deze toch schuwe soort in tuinen gezien, een nieuwe ontwikkeling? Uit de omgeving van Veendam (Groningen)

kwam de enige melding van een Smelleken. Deze soort in de tuin, dan denk je aan verarring met de veel gewonere Sperwer. Maar toch, in de provincie Groningen met zijn zeer open gebieden is het niet helemaal onmogelijk. Net als vorig jaar waren er betrekkelijk weinig echt onwaarschijnlijke meldingen. De waarneming van een Fitis in Zierikzee durven we echter te betwijfelen, want deze echte zomervogel zit allang vorstvrij in Afrika. Een Koerreiger in Naaldwijk zal waarschijnlijk betrekking hebben op een ontsnapt exemplaar met een ring om de rechterpoot, welke gedurende deze winter in de omgeving van Rotterdam regelmatig werd gezien. Uit dezelfde regio kwam ook een melding van een Bladkoning. Niet onmogelijk, maar wel heel bijzonder.

Geen Ringsnavelmeeuw!

De Ringsnavelmeeuw die vorig jaar nog door een geluksvogel kon worden bijgeschreven in Tiel, gaf dit jaar niet thuis. Overigens is hij de gehele winter niet gemeld, dus waarschijnlijk overwintert hij ergens anders of is overleden. Van het rijtje exoten werden leuke aantallen geteld van de Canadese Gans (216 ex. in vijf tellingen), Halsbandparkiet (182 ex. (2007:181) en Nijlgans (47 ex., in 2007 30

Huisemus. Foto: Han Bouwmeester

De Grote Gele Kwikstaart is een grote zeldzaamheid in de achtertuin.

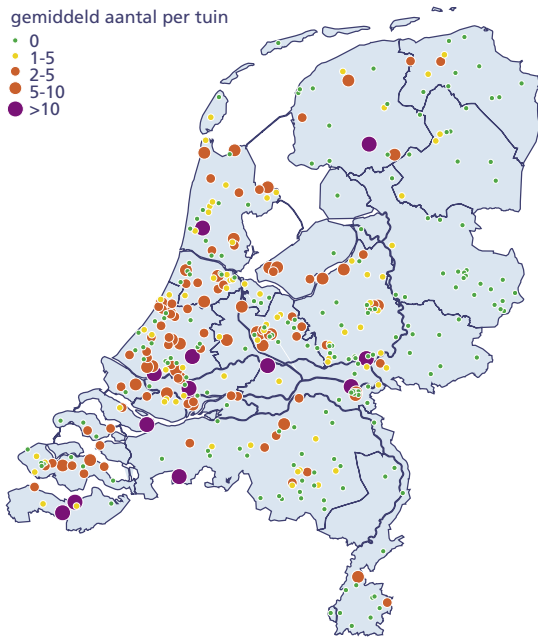
Foto: Pieter van Hoven, Apeldoorn

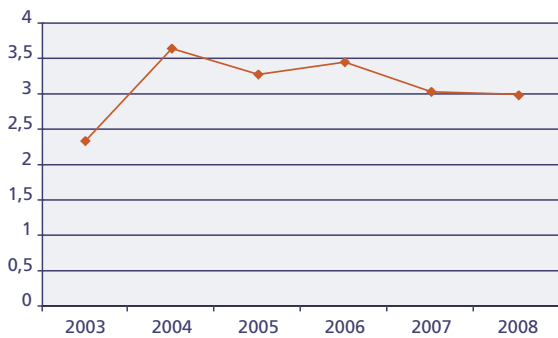
Tabel 1: Top 10 van vaakst waargenomen soorten van de afgelopen zes jaren.

	2008-2009	2007-2008	2006-2007	2005-2006	2004-2005	2003-2004
1	Merel	Merel	Merel	Koolmees	Koolmees	Koolmees
2	Koolmees	Koolmees	Koolmees	Merel	Merel	Merel
3	Pimpelmees	Pimpelmees	Pimpelmees	Pimpelmees	Pimpelmees	Pimpelmees
4	Vink	Vink	Vink	Vink	Roodborst	Huisemus
5	Huisemus	Huisemus	Huisemus	Huisemus	Huisemus	Vink
6	Turkse Tortel	Roodborst	Turkse Tortel	Roodborst	Vink	Kauw
7	Roodborst	Turkse Tortel	Roodborst	Turkse Tortel	Turkse Tortel	Turkse Tortel
8	Kauw	Heggenmus	Kauw	Heggenmus	Heggenmus	Roodborst
9	Houtduif	Kauw	Spreeuw	Spreeuw	Ekster	Ekster
10	Heggenmus	Ekster	Heggenmus	Kauw	Kauw	Houtduif

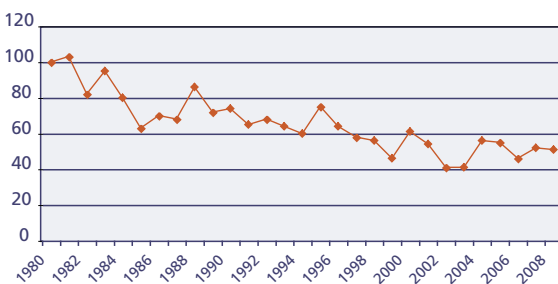
Roek. Foto: Han Bouwmeester

Figuur 1: Gemiddeld aantal Spreeuwen per tuin tijdens de Wintervogeltelling 2008/09.

Figuur 2: Gemiddeld aantal Huismussen per telling tijdens de wintervogeltellingen 2003-2008.

Figuur 3: Landelijke wintertrend van de Huismussen volgens de PTT-tellingen 1980-2008.

ex). De Zwarte Zwaan ontbrak dit jaar (4 ex. in 2007).

De totaallijst bekijkend, valt op dat van de 'klimaatsoorten' (die ogenschijnlijk direct reageren op het veranderend klimaat) leuke aantallen werden gemeld. Zo zijn er 31 overwinterende Zwartkoppen doorgegeven (33 in 2007) en 4 Tjiftjaffen, wat minder dan in 2007 (11). Bij de Zwartkop is er nog verwarring mogelijk met de veel algemenere Matkop of Glanskop die in ons land een jaarsoort is. Een soort die duidelijk liever in de wat warmere delen van Nederland overwintert is de Spreeuw. In tuinen in West-Nederland werden deze (vooral in het oosten van het land koude!) winter aanzienlijk meer Spreeuwen geteld dan in Oost-Nederland (figuur 1).

Aantal getelde mussen het hoogst (maar het worden er wel ieder jaar minder)

Dit jaar lag het totaal aantal getelde vogels lager dan voorgaande jaren. Er werden in totaal 88.704 individuen geteld (94.286 in 2007), verdeeld over 105 soorten (2007: 100). Als we kijken naar een top 10 van soorten die meest zijn waargenomen dan staat de Huismus met 12748 getelde exemplaren (13828 in 2007) ver aan kop, gevolgd door de Koolmees met 8948 (2007: 8027) en Merel met 6610 (2007: 7502). De Koolmees is dus meer geteld dit jaar, terwijl er minder tellingen zijn uitgevoerd. Dat de Huismus de lijst aanvoert als talrijkst getelde soort, is niet zo verrassend. Hoewel een Rode Lijst-soort, komt hij bijna nooit alleen in een tuin voor. De SOVON wintervogeltellingen ondersteunen het idee dat het nog steeds niet goed gaat met de Huismus (figuur 2). Het Punt-Transect-Tellingen (PTT) van SOVON & CBS, eveneens uitgevoerd in de winter, laat zien dat de achteruitgang van de Huismus al decennialang aan de gang is (figuur 3).

Nog een tuinvogeltelling

De Nationale tuinvogeltelling van Vogelbescherming Nederland werd dit jaar in het weekend van 24 en 25 januari gehouden. Voorgaande jaren deden hieraan duizenden mensen mee, dit jaar zelfs bijna 20.000. Kijk op: www.tuinvogeltelling.nl voor deze resultaten.

(vervolg van pagina 9)

van de laatste jaren lijkt door te zetten, als is het verschil met het voorgaande jaar gering (-1%). Mede doordat deze vogel soms letterlijk onder vuur ligt, verdwijnen grote kolonies en worden steeds vaker kleinere kolonies gesticht (figuur 1). Ruim 100 kolonies bleken in 2008 verlaten, veelal door kapwerkzaamheden en verstoring. In totaal gaat het om ruim 1300 verdwenen broedparen.

Daartegenover staan 54 nieuw aangemelde kolonies met in totaal 613 broedparen. Twee van deze nieuwe vestigingen zijn te vinden in Zeeland, bij Terneuzen (3 paren) en Axel (7). Voor de laatste in Zeeland broedende Roeken moeten we terug naar 1962 (Walcheren). De versplintering van kolonies maakt het tellen lastiger, en nieuwe vestigingen zullen niet altijd geteld zijn. Beschikt u over de aantallen van recent gestichte kolonies, dan willen we u vragen deze ofwel online door te geven of een mail te sturen naar het onderstaande adres.

Alle tellers hartelijk bedankt voor de geweldige inzet!

Joost van Bruggen
joost.vanbruggen@sovon.nl

Harvey van Diek

Catharinus Monkel (Oudega, 1936) is de allerlaatste houtsnippenvanger van Nederland. Zijn traditionele flouw staat in het Rijsterbos in Gaasterland. En net als ook de wilsterflappers, de ganzenflappers en de kooikers, vangt deze traditionele vogelvanger niet meer voor de poelier, maar voor de wetenschap. Nog wel...

De laatste ma

Als je niet beter weet, zou je denken dat op die open plek in het Rijsterbos de resten staan van een rugbydoel. Twee kaarsrechte houten palen, elk tien meter hoog. Het veldje ervoor en erachter is opvallend kaal en vlak gemaakt. Alleen in de herfst wordt het echte doel duidelijk. Dan hangt Catharinus Monkel uit Warns zijn handgeknoopte net tussen de palen, of 'stengen' in het oud-Hollandse jargon van de snippenflouwers. Het net is ook tien meter hoog en niet minder dan vijfentwintig meter lang. "Daar ben je wel even mee bezig hoor, met het breien van zo'n groot net", lacht Monkel. "Twee winters lang heb ik 's avonds thuis op de bank zitten knopen." In de maanden oktober, november en december ligt het net op de grond, tussen de stengen. Als Monkel en zijn maat, Fokke Tuinstra een half uur voor zonsopkomst aankomen halen ze het voorzichtig los van de bevroren bodem. "Dat gaat gelukkig een stuk makkelijker nu hier vooral mos groeit. Vroeger stonden hier ook veel heidestruikjes, en daar kon het lelijk in verstrikt raken. Maar It Fryske Gea, de eigenaar van dit bos, houdt dit open stuk van dertig bij honderd meter nu mooi kaal voor de houtsnippenvangst." Als het net los is, en van de meeste bladeren ontdaan, trekt Monkel het aan een dubbel touw omhoog, strak tussen de palen. Het wachten kan beginnen. Wachten op een houtsnip die over de boomtoppen de open plek komt binnen-vallen.

Monkel is gepensioneerd schilder. Het vangen van diverse vogels, altijd op traditionele manieren, is voor hem nooit anders geweest dan hobby. Waar het de houtsnippen betreft kan dat ook niet anders. De snippenvangst voor broodwinning werd immers al in 1924, met de toenmalige herziening van de jachtwet verboden. Maar ook de traditionele goudplevierenvangst – het wilsterflappen, tot in de jaren zeventig nog toegestaan als jachtmethode – is voor Monkel nooit anders geweest dan een hobby in dienst van de wetenschap. "Ik kan het werk aan de flouw mooi combineren met het flappen", stelt hij tevreden vast. "In de ochtend, even voor zonsopkomst moet je naast de paal staan. Dan heb je hooguit een half uur om een snip te vangen. Daarna wordt het te licht en zien de vogels het net staan. Zeker als ook nog alle bladeren van de bomen zijn, kun je het dan verder wel vergeten. Daarna ga ik meestal het veld in om wilsters of ganzen te flappen, of we gaan naar de Mokkebank, ons ringstation hier vlakbij."

Terwijl Monkel en Tuinstra honderd uit vertellen, zigzagt even na half acht de eerste houtsnip hoog over het net. "Nee, het maakt niet uit dat we hier staan te kletsen", bezuuert Monkel. "Die vogels kunnen verschrikkelijk goed zien en waarschijnlijk ook wel horen, maar in al die jaren heb ik nooit gemerkt dat ze zich laten verstoren door mensen naast de palen. Ik heb ze wel hier vlak voor mijn voeten in het net gehad. De vogels komen in de vroege ochtend van hun foerageerplaatsen rond Rijs naar het bos. Een ander deel zijn trekvogels die na hun nachtelijke trek invallen voor een rustplaats in dit uitgestrekte bos". Monkel hoopt er op dat ze na de eerste bomenrij, bij zijn open plek naar beneden vliegen en dan het net raken. "Als ik ze pas opmerk op het moment dat ze tegen mijn net aanvliegen, dan ben ik te laat. Dan zijn ze alweer vertrokken voor ik de flouw heb laten vallen. Ik moet de touwen als de weerlicht loslaten als ze er nog een halve meter vóór vliegen. Alleen dan raken ze verstrikt in de vallende plooiën."

Freelance wetenschapsjournalist Rob Buiter baggert voor SOVON door de klei. Rob is ondermeer verslaggever voor Vara's Vroege Vogels en schrijft ook voor bladen als Trouw, Intermediair en Vogelnieuws. 'Noem me gerust vogelaar. Maar vogelkenner, dat durf ik – zeker in een blad van SOVON – niet te beweren. Ik rij vooral graag nieuwsgierig mee op de bagagedrager van de echte cracks', zegt hij. In 'IN DE KLEI' doet Rob verslag van zijn ontmoetingen in het veld.

n aan de flouw

Monkel heeft het vak van 'snippenflouwer' drie decennia geleden geleerd van Han Westhof. Die leerde het op zijn beurt weer van Gosse van de Wal, de opzichter van het Rijsterbos, die het vak halverwege de jaren zestig nieuw leven had ingeblazen, na het verbod uit 1924. Monkel doet vrij laconiek over de kneepjes van 'het vak'. "Als je de juiste materialen hebt komt het vooral op de goede timing aan. Het is heel simpel: als je de flouw niet op het juiste moment laat vallen, vang je nooit wat. Ik vang de laatste jaren ongeveer dertig, veertig houtsnippen per seizoen, en dan alleen in de ochtend.

Vroeger werd er ook in de avondschemer wel gevangen. Ik heb dat in de beginjaren ook wel geprobeerd, maar nooit één snip te pakken gekregen. Van de vogels die ik hier heb geringd heb ik verschillende terugmeldingen gekregen, meestal van geschoten vogels. Twaalf vogels zijn in Frankrijk terug gevonden, drie in Ierland, twee in Groot-Brittannië en één diep in Rusland. De snelste terugmelding kwam uit Engeland. Daar werd een snip geschoten vier dagen nadat ik hem had geringd. Ook de 'oudste' komt uit Engeland. Die heeft meer dan zeven jaar met een ring van mij rondgevoelen. Het mooiste zou zijn om een door mij geringde vogel weer terug te vangen, maar dat is me nog nooit gelukt."

Of de tweede en de derde snip die we vliegen een ring hebben zullen we nooit weten; ook die vliegen hoog over het net. Ze laten nog wel even de kenmerkende hoge roep horen. "Het moet nu snel gebeuren", zegt Monkel, "want het wordt al behoorlijk licht."

Cultureel erfgoed

Zo laconiek als Monkel doet over zijn vak-kennis, zo serieus wordt het genomen door Désiré Karelse en Dick Jonkers. Beide mannen staan roerloos te kijken hoe Monkel met de touwen in de aanslag de lucht boven de bosrand in de gaten houdt. Karelse heeft zelf de nodige ervaring opgedaan met vogelvangst in eendenkooien. Als vanzelf praat hij dan ook fluisterend. "In een eendenkooi vang je alleen wat als het dood en doodstil is. Het verbaast mij ook dat Catharinus hier gewoon staat te kletsen. Maar ja, hij vangt iedere herfst wel de nodige snippen, dus wie ben ik dan ..." Jonkers en Karelse nemen alle details van het werk goed in zich op, tot de diameter van de gebruikte palen aan toe. "We willen zien of we op korte termijn nog een tweede snippenflouw ergens in Nederland kunnen opstellen", zegt Karelse, "bijvoorbeeld ergens op de Utrechtse Heuvelrug. Ik hoop natuurlijk dat Catharinus hier nog jaren mee door kan gaan. Maar als hij er mee stopt, dan is het ook gedaan met de snippenflouwers in Nederland. Als er geen opvolger komt, dan is er niemand meer die dit vak kan doorgeven. Catharinus doet er nu wel – typisch Fries – nuchter over, maar denk erom dat het een vak is", zegt Karelse. Het blijkt vooral het cultureel erfgoed te zijn waar de mannen zich sterk voor willen maken. Jonkers: "Als het niet met de flouw is, dan worden de houtsnippen ook wel op een andere manier gevangen, bijvoorbeeld met mistnetten op de ringstations in de duinen. Maar deze traditionele manier van vogelvangst hoort bij ons erfgoed. Als dat weg is, is het ook echt weg. En als je niet uitkijkt is er straks niemand meer die nog weet hoe je dat ambacht nieuw leven in zou moeten blazen."

Jonkers en Karelse stelden, samen met dierenarts Sjeng Lumeij onlangs een boek* samen over alle mogelijke traditionele manieren van vogelvangst; van eendenkooien en ganzenflappers tot de laatste snippenflouw van Monkel aan toe. "Die snippen worden dus nog wel gevangen als de traditie verdwijnt", zegt Jonkers, "maar bij de ganzenflappers ligt dat al moeilijker. Het clubje flappers dat nu nog actief is levert een substantiële bijdrage aan het onderzoek, bijvoorbeeld rond de verspreiding van vogelgriep. Die flappers krijgen een klein beetje financiële ondersteuning met geld uit specifieke onderzoeksprojecten. Maar als dat onderzoek stopt en er daarnaast geen jong bloed bij de flappers komt, verdwijnt ook dát ambacht."

Een klein half uur nadat Monkel zijn flouw tussen de stengen heeft getrokken laat hij het weer zakken; niet 'als de weerlicht', maar heel rustig, zodat het netjes als een lange worst tussen de palen in het mos belandt. In het opschrijfboekje noteert hij 3 in de kolom gezien, 0 in de kolom gevangen en ook 0 in de kolom 'wel tegen het net gevlogen, maar niet gevangen'. Bladerend door zijn boekje stelt Monkel tevreden vast dat die laatste kolom 'gevangen' is nu al bijna een week leeg. De piek hebben we echt al gehad dit jaar. In oktober, als de herfstvakantie weer voorbij is en er niet zo veel mensen meer in het bos zijn, dan beginnen we weer opnieuw. De voorjaarstrek, daar heb ik niet veel aan. Dan gaan de snippen met veel te veel haast door naar de broedgebieden. Dan komen ze niet halverwege de rit een paar dagen opvetten in het Rijsterbos."

Rob Buiter

* 'Beter één vogel in de hand', door J.T. Lumeij, D.A. Jonkers en J.J.H.G.D. Karelse (Red.) is uitgegeven bij de KNNV.

Gierzwaluwen inventariseren!?

Gierzwaluwen staan de laatste jaren steeds meer in de belangstelling van het grote publiek. Op veel plaatsen worden speciale nestkasten geplaatst en neststenen ingemetseld. Via webcams bij de nesten kan de broedcyclus worden gevolgd. Toch behoort juist de Gierzwaluw tot de soorten waarover het minst bekend is. Zo is er geen duidelijkheid over omvang en ontwikkeling van de Nederlandse broedpopulatie, en de sturende krachten hierachter.

Inmiddels doet SOVON een poging om de landelijke trend van de 'ongrijpbare' Gierzwaluw vast te stellen met het nieuwe programma MUS. Om de resultaten te ijken en om meer te weten te komen over de achterliggende oorzaken van veranderingen, is het wenselijk om de processen ook op gebiedsniveau te leren kennen. Her en der in het land worden Gierzwaluwen geteld, o.a. op initiatief van Gierzwaluwbescherming Nederland en Stichting Gierzwaluwenwerkgroep Nederland en deels met wisselende methoden. In Noordwijk-Binnen (ZH) wordt inmiddels al geruime tijd aan een soortgerichte aanpak gewerkt. Iets om elders over te nemen?

Telling om de vijf jaar

Vanaf 1993 worden om de vijf jaar alle plekken in het studiegebied gekarteerd waar Gierzwaluwen naar binnen vliegen. Er wordt nadrukkelijk niet naar de nesten zelf gezocht. Voor een periode van vijf jaar is gekozen omdat deze manier van inventariseren tijdrovend is. De telling van 2008 heeft ongeveer 90 velduren gekost. Gelukkig kon dit worden verdeeld over vijf groepjes van twee tellers. Omdat de geïnventariseerde oppervlakte ruim 150 hectare bedraagt, komt dit ruwweg neer op ruim een half uur per hectare bebouwd gebied. Deze inspanning geldt overigens wanneer je het gebied goed kent. Gierzwaluwen zijn trouw aan eenmaal gekozen broedplaatsen en kennis hieromtrent versnelt de inventarisatie.

Probleem hierbij is wel dat een groot aantal broedplaatsen verloren gaat in vijf jaar tijd, waardoor veel paren een andere plek moeten zoeken. Daarom worden in het jaar vóór de officiële telling verkenningen gedaan om nieuwe kolonies op te sporen. Het was steeds verrassend om te constateren hoe opportunistisch de vogels hierbij zijn. Er wordt een grote verscheidenheid aan nestplaatsen op allerlei hoogtes en windrichtingen gevonden. Net zo opmerkelijk is dat ogenschijnlijk gunstige broedplekken, inclusief speciaal aangebrachte nestgelegenheden, genegeerd worden. Hoewel iedere vijf jaar zeker een kwart van alle nestplaatsen verdwenen bleek te zijn, bleef de populatie in Noordwijk-Binnen

behoorlijk constant, met in 1993, 1998, 2003 en 2008 resp. 167, 167, 173 en 148 invliegplaatsen.

Hindernissen?

Voordat het tot een eerste telling komt, moeten er wat 'hindernissen' worden genomen. Allereerst het vogels kijken midden in het dorp, een activiteit die tot bevreemde blikken kan leiden. Deze hobbel is wat gemakkelijker te nemen wanneer je beseft dat voor deze telling de verrekijker beter thuisgelaten kan worden. De snel invliegende vogels kunnen veel beter met het blote oog worden gevolgd. Dan zijn er de vele dakvlakken die niet vanaf de openbare weg te zien zijn. Er moet dus contact gelegd worden met bewoners om vanaf hun privé-terrein naar onzichtbare daken te kunnen kijken. Dit kost tijd, maar is wel verrassend. Nooit is ons de toegang geweigerd, sterker nog, bewoners vergezellen ons vaak tijdens de telling zelf. Zo zijn inmiddels tientallen tuinen, terrassen, keukens, overlopen, platte daken en zelfs slaapkamers voor ons opengegaan! En wat is er mooier dan dat bij het volgende bezoek vijf jaar later de tuinstoel en koffie voor je klaarstaan! *Armchairbirding* in optima forma!

Tenslotte wordt het geduld op de proef gesteld. Gierzwaluwen vliegen niet af en aan zoals Boerenzwaluwen, maar komen slechts af en toe naar de nestplaats. Voordeel is wel dat beide oudervogels stevast rond zonsopgang naar het nest terugkeren. Dit is dan ook de beste tijd van de dag om Gierzwaluwen te tellen. Een uurtje posten rond zonsopgang en je hebt vrijwel zeker alle invliegplaatsen van een dakvlak op papier. Als dit dan ook nog eens in juni gebeurt, dan zit het tellen van Gierzwaluwen weinig andere ornithologische activiteiten in de weg.

Noordwijk-Binnen is veel te klein om uitspraken te doen over landelijke trends, het levert hooguit een aanwijzing op. Kortom, het wordt tijd dat op meer plaatsen Gierzwaluwen systematisch, intensief en met een lange adem worden geteld. Iets dat overigens al hier en daar gebeurt. Als U na het lezen van dit artikel enthousiast bent geworden om Gierzwaluwen te gaan tellen in uw buurt

Gierzwaluwen tellen: ja graag!

SOVON realiseert zich goed dat de aantalsontwikkeling van de Gierzwaluw momenteel maar gebrekkig kan worden beschreven, al hopen we dat MUS daar op termijn verandering in zal brengen, in ieder geval op landelijk niveau. Kleinschalige initiatieven gericht op het nauwkeurig en herhaald in beeld brengen van de aantallen broedvogels, zoals in Noordwijk-Binnen, worden echter van harte aangemoedigd. Vogelaars of werkgroepen die vergelijkbare of andere ervaringen hebben met het inventariseren van Gierzwaluwen, worden aangemoedigd om hun bevindingen op papier te stellen. Deze zullen op de website van SOVON beschikbaar worden gesteld voor alle geïnteresseerden. Mogelijk kan dan bij voldoende animo op termijn een veldwerkstandaard worden ontwikkeld.

of wijk, neem dan gerust contact met mij op voor nadere informatie en tips. Ook het verslag van de tellingen in 1993, 1998 en 2003 kan in pdf-formaat worden toegestuurd. De resultaten van de telling in 2008 moeten nog worden uitgewerkt.

Het zou mooi zijn wanneer op verschillende plaatsen in Nederland gelijksoortige Gierzwaluwentellingen worden georganiseerd. Misschien kunnen we dan over een aantal jaren gedetailleerde uitspraken doen over de populatieontwikkeling en de sturende krachten hierachter. Bijkomend voordeel is dat je je eigen woonwijk of dorp en haar bewoners beter leert kennen.

Hein Verkade
Van Limburg Stirumstraat 40
2201 JP Noordwijk
hein.verkade@telfort.nl

Webwinkel

Sinds kort is SOVON een heuse webwinkel rijker. Neem rustig eens een kijkje op www.sovon.nl (rechts naast de zwaluw).

De winkel is gevuld met allerhande zaken van boeken tot handtellers, van cursus tot lidmaatschap en zal de komende tijd nog verder gevuld worden met verschillende spullen die vogelaars in het veld nodig kunnen hebben.

We hopen zo onze waarnemers nog beter van dienst te kunnen zijn.

Bestellingen kunnen, indien gewenst, via Ideal betaald worden.

Scholekster-telweekend zoekt tellers

In het vorige nummer van SOVON-Nieuws werd het al aangekondigd: het Scholekster-telweekend van 2-3 mei. In dit weekend proberen we om zo veel mogelijk gebieden te onderzoeken op de aanwezigheid van Scholeksters. Om een directe vergelijking te kunnen maken met de situatie tijdens de 'atlasperiode' (1998-2000), zijn we in het bijzonder geïnteresseerd in de kilometerhokken die toen zijn onderzocht. Eenieder die een bijdrage wil leveren, kan zich via www.jaarvandescholekster.nl opgeven voor een of meer van deze kilometerhokken. Het veldwerk is eenvoudig en behelst niet veel anders dan het doorkruisen van het gekozen kilometerhok en het intekenen van de waarnemingen op een veldkaart. Kortom, meld u aan en tel mee! Overigens kunt u op de bovengenoemde website nog steeds terecht voor de overige tellingen die vorig jaar zijn opgezet, waaronder het meten van het broedsucces van de Scholekster.

Vogelfestival 2010

Na vijf jaar achter elkaar een succesvol Vogelfestival in de Oostvaardersplassen te hebben georganiseerd, is de organisatie van mening dat het tijd is voor bezinning.

Dit houdt in dat er in 2009 geen Vogelfestival zal zijn. Intussen denken wij na over een vernieuwde opzet, nieuwe locatie en wellicht een andere tijd van het jaar.

Het eerstvolgende Vogelfestival zal zeer waarschijnlijk in 2010 worden gehouden.

Doe mee met het Jaar van de Visdief 2009

Het is een goede traditie van SOVON om, in samenwerking met Vogelbescherming Nederland, een bepaalde vogelsoort een jaar lang extra aandacht te geven. Doel is om met behulp van ervaren en onervaren vogelaars informatie in te winnen die bij reguliere inventarisaties onvoldoende boven tafel komt. In 2009 valt de eer te beurt aan de Visdief: een aansprekende soort met een landelijke verspreiding, die goed bekend is bij veel vogelaars.

Wanneer komen Visdieven aan in Nederland en wanneer vertrekken ze?

Aan dit onderdeel kan iedereen meedoen. Via kaartbeelden willen we laten zien hoe de vogels zich in het voorjaar door het land verspreiden en hoe ze in het najaar weer het veld ruimen. We roepen u op al uw meldingen, van de eerste tot en met de laatste waarneming, via sites als natuurkalender.nl, waarneming.nl, telmee.nl en trekten.nl door te geven.

Kan de Visdief het dak op?

Hoewel veel kolonies jaarlijks worden geteld, hebben we geen compleet beeld van de verspreiding. In het binnenland zullen vast nog niet ontdekte kolonies te vinden zijn, bijvoorbeeld op daken in stedelijke gebieden. We roepen iedereen dan ook op om op broedverdachte Visdieven te letten en nieuwe kolonies aan ons door te geven via www.jaarvandevisdief.nl

Vaststellen bezettingsgraad en broedsucces

Tellers van bestaande kolonies wordt gevraagd om informatie te verschaffen over bezettingsgraad (wanneer, hoeveel) en broedsucces. Voor dit onderdeel, vooral bedoeld voor ervaren vogelaars, bestaat een instructie om de bezoeken aan kolonies zonder verstoring te doen verlopen. Neem bij interesse contact op via visdief@sovon.nl. We zijn met name op zoek naar mensen die bekend zijn met een dakkolonie en daar toegang tot hebben.

Electronische Nieuwsbrief

Vanaf eind februari bestaat de electronische nieuwsbrief, een korte nieuwsbrief met daarin nieuws over de voortgang van het project, aanpassingen aan de website, internettoepassingen en nieuws uit het veld. Via de Visdief-site kunt u zich aanmelden voor deze nieuwsbrief. Ook wordt deze mogelijkheid geboden via onze SOVON-site.

Meer weten:

Op www.jaarvandevisdief.nl staat alle informatie over het Jaar van de Visdief en staan alle activiteiten op een rij waaraan u mee kunt doen. Voor allerhande vragen kunt u daar terecht of u stuurt een mail naar visdief@sovon.nl. Ook kunt u via dit mailadres flyers aanvragen om uit te delen.

Joost van Bruggen

Vorsttrek van Toendra-rietganzen met halsbanden ontrafeld

Wie geregeld groepen Kolganzen, Grauwe Ganzen of Brandganzen bekijkt, zal snel een geringde vogel in de telescoop ontdekken. Minder bekend is dat er inmiddels ook weer gemerkte Toendrijetganzen rondvliegen. In de jaren tachtig was o.a. het toenmalige Oost-Duitse ringprogramma van Erich Rutschke goed voor de documentatie van spectaculaire trekbewegingen. Zo liet Leo van den Bergh zien dat rietganzen die in de winter in ons land pleisterden in de nawinter van hetzelfde seizoen in Midden-Europa verschenen. Het huidige ringprogramma demonstreert hoe de Toendrijetganzen de afgelopen winter op de vorststival reageerden. Van de 442 tot dusverre in 2008/09 afgelezen vogels werden er in de laatste maanden maar liefst 220 in Nederland waargenomen.

Intensivering ringprogramma

Het huidige ringprogramma van rietganzen maakt deel uit van het bekende Europese Kolgans-ringprogramma van Helmut Kruckenberg en Alterra, waarbij de ganzen voornamelijk met hulp van de Nederlandse ganzenflappers worden gevangen. Inmiddels zijn sinds 2006 meer dan 440 individuen gevangen, inclusief vogels in het oosten van Duitsland (190) en in de broedgebieden op het Russische eiland Kolguyev (90). Alle vogels dragen een gele halsband met een code van een letter en twee cijfers. Naast deze nieuwe vogels zijn ook nog vogels in leven uit eerdere jaren. Zij dragen eveneens een gele halsband (soms verbleekt tot wit) met een verticale code van drie letters/cijfers. Enkele Toendrijetganzen hebben een zwarte halsband, overeenkomstig het kolgansmodel.

Vorsttrek

De afgelopen maanden werd met de trend van 11 zachte winters gebroken. Half december begon in Polen en het zuidoosten van Duitsland een felle vorstperiode, gevolgd door vorststival eind december in het westen van Duitsland en Nederland. Vooral in het zuidoosten van Duitsland maakte een dik sneeuwdek het voedsel deels onbereikbaar, terwijl op veel plaatsen de slaapplekken bevroren raakten. Bij Leipzig daalde de temperatuur zelfs tot -26°C . Het aantal verplaatsingen van gemerkte Toendrijetganzen nam na half december sterk toe (figuur 1). Het aantal in Nederland afgelezen vogels verdubbelde eind december en begin januari (in Nederland geringde vogels in 2008/09 buiten beschouwing gelaten). Soms waren de vogels nog kort tevoren in Oost-Duitsland afgelezen. Bewegingen van een met satellietzender uitgeruste Toendrijetgans bevestigen dit beeld. De zendervogel "Micha" verplaatste zich omstreeks 10 januari van Saksen naar de Drentse Veenkoloniën, en was daar ten minste tot eind februari met partner en jong

te vinden (zie <http://www.blessgans.de/index.php?id=351>), en werd ook door diverse waarnemers afgelezen. Ook een belangrijk deel van de geringde vogels was afkomstig uit de omgeving van Leipzig in Saksen. Van de 55 hier in het najaar van 2008 geringde vogels doken er 15 in Nederland op (27%). Ter vergelijking: van de 27 in het najaar van 2007 op dezelfde locatie geringde vogels verschenen er in 2007/08 slechts 2 in Nederland (7%).

Naast vogels uit Saksen werden in Nederland ook veel Toendrijetganzen gezien die in najaar 2008 bij de Gülper See in Brandenburg waren geringd (33 van de 91 individuen, 36%). Opmerkelijk is dat, ondanks wegtrek naar Nederland, het aantal Toendrijetganzen in Oost-Duitsland onverminderd groot bleef. Ringen werden daar echter weinig afgelezen (ondanks intensieve controles). We vermoeden dat het hier grotendeels om vogels ging die normaliter in Polen overwinteren (waar niet wordt geringd), en die de plaats van de westwaarts getrokken vogels innamen.

Bewegingen in Nederland

De kaartjes in figuur 1 laten niet alleen bewegingen van Oost-Duitsland naar Nederland zien, maar vertonen ook fraai hoe de Nederlandse pleisterplaatsen onderling verbonden zijn. Aanvankelijk werden vooral in Drenthe Toendrijetganzen afgelezen. Hier is het aantal Toendrijetganzen in het najaar in de afgelopen jaren sterk toegenomen (zie SOVON-Nieuws 21[3]: 15-16). In december-januari werden ook verplaatsingen tussen Noord- en Zuid-Nederland opgemerkt. Opvallend zijn vooral de bewegingen van de Veenkoloniën naar Noord-Limburg en Oost-Brabant. Een mooi voorbeeld is het geringde paar Geel J12 en J13. Zij werden op 30 december door Emo Klunder in de Veenkoloniën bij Wildervanksterdallen afgelezen, en verschenen op 13 en 16 januari bij Bergen in Noord-Limburg (eigen aflezing; Fred Hustings), en

Trekbewegingen in november 2008

Trekbewegingen in december 2008

Trekbewegingen in januari 2009

Trekbewegingen in februari 2009

Gehalsbande Toendrarietganzen bij Bergen (Li.).
Foto: Fred Hustings

op 28-30 januari in De Peel (Egbert van der Linden, Jeu van Rijswick).

Wegtrek reeds eind januari begonnen

Zodra de koudegolf eind januari voorbij was, verschenen de eerste in Nederland afgelezen vogels alweer in (Oost) Duitsland. Half februari werd zelfs al een vogel in Midden-Polen afgelezen, terwijl een vogel uit Oost-Brabant zich zuidoostwaarts verplaatste naar de Rijn in Hessen/Duitsland. Of de trek naar Zuidoost-Europa nog steeds plaatsvindt, is onduidelijk. Tellingen in Oostenrijk en Hongarije wijzen op een sterke afname van het aantal Toendrarietganzen in de afgelopen tien jaar. Vindplaatsen van met metalen ringen geringde vogels wijzen eveneens op een verminderd gebruik van pleisterplaatsen in Midden-Europa.

Oproep

Zoals uit bovenstaand overzicht blijkt, loont het de moeite groepen Toendrarietganzen goed op halsbanden te controleren. Waarnemingen kunnen online worden doorgegeven via www.geese.org (aanmelding vooraf nodig), wat direct mogelijkheden biedt om de historie van elke vogel te bekijken. Waarnemers die deze mogelijkheid niet hebben, of anderszins informatie willen, wordt verzocht contact op te nemen met: Thomas Heinicke
Chaussestr. 1, D-18581 Vilmnitz
Tel/Fax: +49-38301-889936
e-mail: thomas.heinicke@gmx.net

Thomas Heinicke & Kees Koffijberg

Figuur 1. Trekbewegingen van geringde Toendrarietganzen in de winter van 2008/09, weergegeven voor alle maanden tussen november en februari. De lijnen verbinden twee aflees-locaties, de punten laten het 'eindpunt' van de trekbeweging zien.

Goed jaar voor Kwartelkoningen in 2008, en plannen voor 2009

Leek 2008 heel even een mager jaar te worden, uiteindelijk werden er toch rond 200 Kwartelkoningen in Nederland gehoord, het dubbele van het aantal in de daljaren 2004-06.

De verspreiding week echter af van het gebruikelijke beeld. Bijna 40% vestigde zich in het IJsseldal, ditmaal niet alleen op het gebruikelijk goede traject tussen Deventer en Zwolle, maar juist ook in het zuidelijke stuk tussen Zutphen en Arnhem. Normaal gesproken herbergt het hele rivierengebied ongeveer 40% van de Nederlandse Kwartelkoningen, al springt de IJssel er stevast uit als beste rivier. Hier liggen veel hooilandpercelen van Staatsbosbeheer en wordt al sinds 1998 bij het beheer rekening gehouden met Kwartelkoningen.

Elders langs de rivieren (Rijn en Waal) werd de soort dit jaar maar mondjesmaat vastgesteld, o.a. in de Ooijpolder en Amerongse Bovenpolder. Nog opmerkelijker: in het bolwerk in het Groningse Oldambt werden slechts 6 territoria vastgesteld, waarvan maar 2 daadwerkelijk op een akker (laagste aantal sinds 1990). Het heeft er alle schijn van dat akkers in 2008 niet erg in trek waren. In grote delen van Noordoost-Nederland heerste sinds half april extreme droogte (neerslagtekort plaatselijk 200 mm), wat mogelijk doorwerkte in de beschikbaarheid van voedsel (slakjes, wormen) voor de 'akkerkwartelkoningen'. Dankzij de bereidwillige medewerking van terreinbeheerders en boeren werd in ruim 90% van de vestigingen in hooilanden het maaien uitgesteld tot 1 augustus of later (langs IJssel en Vecht lokaal zelfs tot 1 september).

Net als in 2007 werden langs de IJssel weer Kwartelkoningen van een radiozendertje voorzien. Hiermee wordt onderzocht hoe effectief de huidige beschermingsmaatregelen zijn, en hoe Kwartelkoningen zich in het terrein bewegen onder invloed van maaiwerkzaamheden in de omgeving. In totaal werden 20 vogels gevolgd, waaronder voor het eerst ook twee halfwas kuikens. De eer-

Was de droogte van het afgelopen voorjaar oorzaak van een mager kwartelkoningjaar in de akkerbouwgebieden? Foto: Peter Eekelder

ste resultaten bevestigen in grote lijnen de uitkomsten van een kleiner onderzoek in 2007: mannetjes maken overdag veelvuldig uitstapjes buiten de straal van 100 m die rond de roepplek bij het maaien wordt gespaard. Ze beconcurreren elkaar zelfs om de beste roepplek (en wisselen dus ook veelvuldig van roepplek). Dat maakt ze extra gevoelig voor maaiactiviteiten, zodat een ruimere straal (250 m) rond een roepplaats gespaard zou moeten worden om risico van verstoring zo veel mogelijk uit te sluiten. Eén mannetje verplaatste zich in het seizoen over 25 km van een uiterwaard bij Zutphen naar Welsum.

Ook dit jaar gaan we weer door met bescherming en onderzoek. De belangrijkste basis voor de bescherming zijn de waarnemingen die verzameld worden tijdens de twee landelijke simultaantellingen. De tellingen staan dit jaar gepland in de weekenden van 29-30 mei en 19-20 juni. Net als de voorgaande twee jaren zullen er vogels gevangen worden voor onderzoek, maar in tegenstelling tot voorheen (mannetjes) richten we ons nu geheel op de vrouwtjes. Het rapport over 2008 is binnenkort klaar en zal naar alle tellers opgestuurd worden. Zie voor meer informatie www.kwartelkoning.nl

Kees Koffijberg & Jan Schoppers

Meer aandacht voor de Boerenzwaluw!

Het gaat niet goed met de Boerenzwaluw in Nederland. De broedpopulatie is in de afgelopen 40 jaar met 50-75% afgenomen. De soort staat daarom als 'gevoelig' op de Rode Lijst. We weten echter onvoldoende over de oorzaken van de afname om de Boerenzwaluw goed te kunnen beschermen. Daarom hebben vier organisaties de handen ineen geslagen om beter en meer onderzoek te initiëren: Stichting Hirundo (Bennie van den Brink), Vogelbescherming Nederland, Vogeltrekstation en SOVON. We moedigen vrijwilligers aan om bij te dragen aan (1) jaarlijkse nestentellingen in vaste steekproefgebieden, (2) broedonderzoek, (3) het ringen van nestjongen, of (4) het ringen en terugvangen van volwassen Boerenzwaluwen.

Nesten tellen

De landelijke aantalsontwikkeling van de Boerenzwaluw wordt sinds 1984 gevolgd met het Broedvogel Monitoring Project. Dit heeft al behoorlijk wat informatie opgeleverd, zoals verschillen in populatietrends tussen regio's (figuur 1). De trends zijn echter gebaseerd op een relatief kleine steekproef. Bovendien is de territoriumkartering niet zo geschikt voor deze soort. Om de trendinformatie van de Boerenzwaluw te verbeteren, verzamelt SOVON vanaf 2009 ook soortgerichte nestentellingen, als onderdeel van de nieuwe BMP-E variant (zie vorige SOVON-Nieuws). Ook in het verleden verzamelde reeksen zijn welkom, mits ze aan enkele voorwaarden

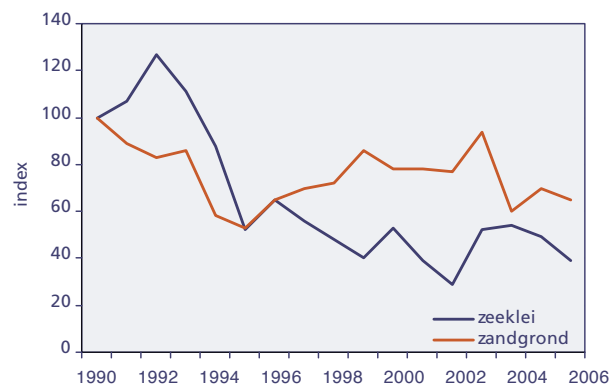
voldoen. Een beknopte handleiding voor het tellen van nesten komt binnenkort beschikbaar op de SOVON-website.

Broedonderzoek

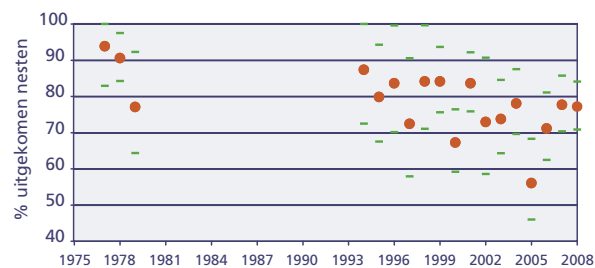
Onderzoek aan de broedbiologie van Boerenzwaluwen vindt onder andere plaats in het kader van het Nestkaartenproject. Jaarlijks worden de lotgevallen van 100-200 Boerenzwaluwnesten geregistreerd. Dat levert interessante informatie op, zoals indicaties voor een afname van het broedsucces op de lange termijn (figuur 2). Vanwege de kleine steekproef hoeven de gegevens echter niet representatief te zijn voor de landelijke situatie. We hopen daarom dat meer mensen nesten van Boerenzwaluwen gaan volgen, liefst in vaste gebieden en gedurende meerdere jaren. Met minimaal twee bezoeken gedurende de nestfase en een nacontrole per legsel kom je al een heel eind. De gegevens worden bij voorkeur doorgegeven via de Digitale Nestkaart (<http://www.sovon.nl/default.asp?id=127>).

Meer informatie over de vier onderzoeksmethodes (inclusief het ringwerk) is te vinden in een flyer, te downloaden via <http://www.sovon.nl/default.asp?id=802>.

Chris van Turnhout

Figuur 1. Aantalsontwikkeling van de Boerenzwaluw in twee regio's in Nederland sinds 1990 (SOVON/CBS, NEM).

Figuur 2. Nestsucces (Mayfield) van de Boerenzwaluw in Nederland zoals gemeten met het Nestkaartenproject (SOVON/CBS, NEM). Weergegeven zijn gemiddelden en 95%-betrouwbaarheidsintervallen.

2008 slecht broedseizoen voor arctische zwanen en ganzen

De meeste zwanen en ganzensoorten die op de arctische toendra broeden keerden deze winter met weinig jongen in de winterkwartieren terug. Leeftijdstellingen in groepen zwanen en ganzen in de verschillende delen van het land en aangrenzende gebieden in Duitsland laten zien dat bij Toendrarietgans en Kolgans 'slechts' 10% van de groepen uit eerstejaars vogels bestond, bijna een halvering van het gemiddelde jongenpercentage in de voorgaande vijf jaar. Kleine Zwaan en Brandgans hadden 7-8% eerstejaars, de Zwartbuikrotgans zelfs minder dan 3%. Bij Kleine Zwaan, Kolgans en Zwartbuikrotgans

passen deze cijfers in een al langer bestaande trend van jaren met weinig broedsucces. Uitzondering is de Kleine Rietgans, die met ongeveer 14% jongen in 2008 een relatief goed broedseizoen doormaakte. In tegenstelling tot de andere hierboven genoemde soorten broeden Kleine Rietgans op Spitsbergen, waar de omstandigheden kennelijk gunstiger waren dan in de Russische toendra. Daar werd melding gemaakt van een laat voorjaar en problemen met hoog water na de late dooi. De tweede uitzondering betreft Wilde Zwanen, die deze winter in ons land door de vorstperiode weer eens

in grotere aantallen aanwezig waren. Bij deze soort werden 17-19% eerstejaars geteld, met families tot 9 jongen (voornamelijk gegevens uit Duitsland). Wilde Zwanen doen het overal in Europa goed, getuige ook de recente vestiging in Drenthe.

Kees Koffijberg

Landelijk NETwerk voor STudies aan nestKAST-broeders (NESTKAST)

In de zomer van 2008 hebben enkele vogelwerkgroepen het initiatief genomen tot het oprichten van een landelijk netwerk voor nestkastonderzoek gericht op zangvogels. Het doel van dit netwerk is om amateur en professionele nestkastonderzoekers (controleurs en ringers) bij elkaar laten komen, om van elkaar te kunnen leren. Om het voor iedereen aantrekkelijk te maken om mee te doen, is er een mogelijkheid om laagdrempelig te beginnen. Ook willen we (reeds) verzamelde gegevens veiligstellen voor toekomstig onderzoek. Daarom hebben de initiatiefnemers uit deze groepen contact opgenomen met het Nederlands Instituut voor Ecologie, Vogeltrekstation en SOVON voor wetenschappelijke expertise en het beheer van reeds bestaande databases. Het is in ieder geval de bedoeling om zoveel mogelijk gegevens van, met regelmaat gecontroleerde, nestkasten te verzamelen (via het Nestkaartenproject van SOVON/CBS) en die jaarlijks te analyseren en te rapporteren door middel van een verslag en/of landelijke bijeenkomst. Het Vogeltrekstation ziet mogelijkheden om ring-

vergunningen uit te geven, bv. in het kader van het RAS project (Retrapping Adults for Survival). Met de oprichting van het netwerk hopen we dat onze verzamelde gegevens niet verloren gaan, vindt er terugkoppeling van de gegevens plaats en kan er specifiek naar trends binnen de broedpopulaties en op landelijk niveau gekeken worden. Daarnaast kan dit netwerk dienen om ervaringen, kennis en informatie uit te wisselen tussen de amateur onderzoekers onderling.

Op zaterdag 21 maart 2009 (10:00-16:00 uur) werd een eerste landelijke bijeenkomst georganiseerd op het NIOO in Heteren. Hierin werd met geïnteresseerde nestkastcontroleurs, ringers, afgevaardigden van vogelwerkgroepen en wetenschappelijke onderzoekers besproken wat we willen bereiken en hoe we dat gaan doen. Alle deelnemende partijen gaven presentaties

Nestkastonderzoekers die zich willen aansluiten bij het netwerk, worden opgeroepen te reageren naar nestkast@nioo.knaw.nl.

Mezenestkast. Foto: Harvey van Diek

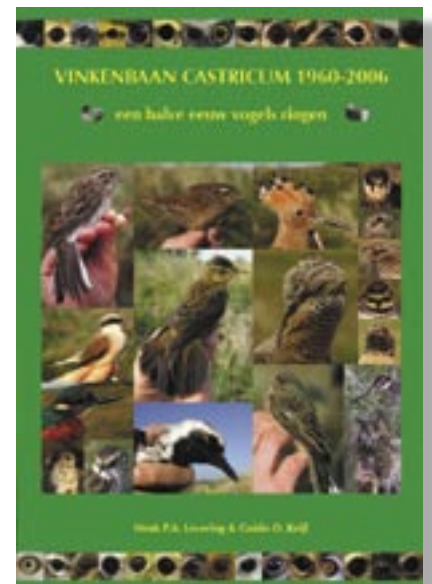
Recent verschenen

Vinkenbaan Castricum

Hoewel er in Nederland al bijna een eeuw grote aantallen vogels zijn geringd, en er ook de nodige publicaties over bepaalde aspecten verschenen zijn (meestal gericht op de trek van één of enkele soorten), waren overzichten van alle soorten niet dik gezaaid – het bekende boekje van Speek & Speek uit 1984 uiteraard uitgezonderd. Er lijkt verandering te komen, met o.a. overzichtjes van ringmeldingen van allerlei soorten in de Avifauna van Limburg, de plannen om te komen tot een Nederlandse Ringatlas, en het eind 2008 verschenen boek over Vinkenbaan Castricum. Op deze locatie, gelegen in het Noord-Hollands Duinreservaat, zijn vanaf 1960 in bijna een halve eeuw ruim 350.000 vogels in 200 soorten gevangen en van een ring voorzien. Zangvogels (waaronder heel wat superzeldzaamheden) maken de hoofdmoot uit, maar ook de aantallen van sommige steltlopers mogen er zeker zijn, evenals die

van 'specialiteiten' van deze baan, zoals ralen. Dit boek presenteert de resultaten, met per soort gegevens over o.a. aantalsveranderingen, fenologie, biometrie en terugmeldingen, zo mogelijk uitgesplitst naar leeftijdsgroep en geslacht. De gegevens zijn geordend in grafieken, kaarten en tabellen en worden voorzien van een toelichtende tekst en een ter plekke gemaakte foto. Inleidende hoofdstukken gaan in op de vangmethoden (en veranderingen daarin), lange-termijnveranderingen in de najaarfenologie van zangvogels en herinneringen aan bijzondere dagen. Een knappe prestatie van de Castricumse ringersgroep, en in het bijzonder de auteurs Henk Levering en Guido Keijl.

Het ruim 250 pagina's tellende boek (A4-formaat, harde kaft, ISBN 978-90-9023466-3) is te bestellen door overmaking van € 23,80 (incl. verzendkosten) op giro 4380680 t.n.v. VWG Castricum sectie Vinkenbaan

Meester Prikkebeen Fonds

Per 1 januari 2009 is het Meester Prikkebeen Fonds ingesteld bij het Prins Bernhard Cultuurfonds. Dit fonds, vernoemd naar de vermaarde vlindervanger, is bedoeld om amateur-onderzoekers op het terrein van flora en fauna – van mos tot vos – financieel te ondersteunen bij het veldwerk. Hiervoor heeft het fonds jaarlijks € 25.000,- beschikbaar.

In de praktijk blijkt dat amateuronderzoekers wel fondsen voor publicaties kunnen vinden, vooral wanneer men opvallende soorten bestudeert, maar dat dit voor het voorliggende traject, het veldwerk, een stuk lastiger is. Zeker wanneer het onderzoek minder bekende of minder geliefde soorten betreft. Het Meester Prikkebeen Fonds wil deze lacune aanvullen door het verstrekken van financiële ondersteuning, bijvoorbeeld voor de aanschaf van specifieke onderzoeksmaterialen, maar ook voor een bezoek aan een deskundige of zelfs aan een museum in het buitenland. Een belangrijke voorwaarde is wel dat de onderzoeksresultaten moeten uitmonden in een publicatie. Afhankelijk van het onderwerp kan dit in een tijdschrift of als openbaar rapport zijn.

Het Meester Prikkebeen Fonds richt zich op de amateuronderzoekers binnen de flora en fauna bij voorkeur op het werkterrein van de veldbiologie. Zij dienen zelf het initiatief tot onderzoek te hebben genomen en mogen geen betaalde functie bij een onderzoeksinstelling bekleden. Zowel personen als belanghebbende instanties kunnen een aanvraag indienen bij het Prins Bernhard Cultuurfonds. Geïnteresseerden kunnen d.m.v. **De Richtlijnen-wijzer op www.cultuurfonds.nl** nagaan of het zinvol is een financiële bijdrage aan te vragen voor een onderzoeksproject.

Het Prins Bernhard Cultuurfonds ondersteunt projecten op het gebied van cultuur en natuurbehoud in Nederland door middel van financiële bijdragen, prijzen en beurzen. Binnen het werkterrein 'natuurbehoud' is er vooral aandacht voor projecten die gericht zijn op het vergroten van het bewustzijn van het belang van natuur in Nederland.

HET KLEINE REISCOLLECTIEF

Ons reisaanbod

vogelen
wandelen
fietsen
kanovaren
paardrijden
sneeuw wandelen
crosscountry langlaufen
natuurspecials

groepsreizen
individuele reizen
reizen op maat

Vogelreizen 2009

Polen Biebrzamoerassen
Polen Oerbos van Bialowieza
Polen Oderdelta, Slonsk
Hongarije Bükk-Tisza-Hortobágy
Kirgizië Issyk-Kul en Son-Kul

Individuele vogelreizen

met lokale gids(en)

Polen Biebrzamoerassen
Polen Oerbos van Bialowieza
Polen Wetland Slonsk
Polen Karpaten
Hongarije Hongaarse wetlands

www.hetkleinereiscollectief.nl

DUTCH BIRDING
TOONAANGEVEND TIJDSCHRIFT OVER HERKENNING,
VOORKOMEN EN TAXONOMIE VAN PALEARCTISCHE VOGELS

**het laatste
vogelnieuws
direct op je
mobiel!**

Kijk direct op:
www.dutchbirdalerts.nl
Jaarabonnement EUR 36.00 voor DBA-leden

Limosa 81-4

Artikelen en korte bijdragen:

- Dispersie van jonge **Steen-
uilen** in de Betuwe
(P. Fuchs & J. van der Laar);
- Broedbiologie van stedelijke
Grauwe Ganzen in Zoetermeer
(F. Havekes & M. Hoogkamer);
- Bosbesbroedende **Zwartkoppen**
op de Veluwe (W. van Manen);
- Eerste winterwaarneming
Baltische Mantelmeeuw
(K. van Dijk);
- Dispersie van **Bonte Vliegenvanger** in relatie tot klimaats-
verandering (C. Both, R.G. Bijlsma & H. Schekkerman).

Limosa

81.4
2008

Dispersie van jonge Steenuilen
Broedbiologie stedelijke Grauwe Ganzen
Bosbesbroedende Zwartkoppen
Winterwaarneming Baltische Mantelmeeuw
Dispersie en klimaatsverandering

En: nieuws uit recent gepubliceerd onderzoek
en recensies van de nieuwste boeken

NIEUW redactieadres: Romke Kleefstra, SOVON, Posthoornsteeg 1C,
8911 AS Leeuwarden, romke.kleefstra@sovon.nl.

Informatie over abonnementen via SOVON
(info@sovon.nl), indien u al lid bent van SOVON
of via de Nederlandse Ornithologische Unie, Jacob de Vries,
jacobbird@xs4all.nl. Op dit adres is ook informatie
beschikbaar over lidmaatschap van de NOU, incl. de beide tijdschriften Limosa en Ardea (zie ook www.nou.nu).

De ultieme visuele beleving

Afstanden worden kleiner

Importeur TECHNOLYT BV
 Industrieweg 35 1521 NE Wormerveer Holland
 T: 0031 75 6474547 F: 0031 756213663
 info@technolyt.nl www.zeissverreijkers.nl

Om dicht bij de natuur te komen, moet u een deel ervan worden. Een Diascope verlegt optische grenzen en brengt u in een prachtige natuurbeleving vol kleurenpracht en details. De hoogwaardige kwaliteit objectieven met FL glas zorgen voor een briljante beeldscherpte, helderheid en contrast. Ontdek eveneens de pracht van de natuur met de lichtgewicht Conquest 8 en 10x30 verrekijkers en steun SOVON. Nu in een speciaal SOVON kadopakket met 10% korting verkrijgbaar bij Vogelbescherming Nederland.

We make it visible.

1. Noord-Holland-Noord

Patrick Bergkamp, Havikshorst 12
1083 TT Amsterdam (020-6423928)
Lsb.Noordhollandnoord@sovon.nl

2. Friesland

Jelle Postma, Sumatrastraat 39
8921 JC Leeuwarden (06-48966710)
Lsb.Fryslan@sovon.nl

3. Groningen

Vacant
Lsb.Groningen@sovon.nl

4. Drenthe

Harold Steendam, Ronkelskamp 21
9468 EM Annen
Lsb.Drenthe@sovon.nl

5. Twente

Ben Hulsebos, Houtstraat 4
7581 BH Losser (053-4353790)
Lsb.Twente@sovon.nl

6. Overijssel-West

Martijn Bunschoek, Rijnlaan 225,
8032 MZ Zwolle (06 461 56 707)
Lsb.Overijsselwest@sovon.nl

7. Flevoland

Ria Heemskerk, Rock & Rollstraat 18
1326 PX Almere (036-5230933)
Lsb.Flevoland@sovon.nl

8. Noord-Holland-Zuid (zie 1.)

Lsb.Noordhollandzuid@sovon.nl

9. Zuid-Holland-Noord

Rudi Terlouw en Diny Buisman,
Schaapjeszijde 4,
2935 CK Ouderkerk aan de Amstel
(0182-374346)
Lsb.Zuidhollandnoord@sovon.nl

10. Utrecht

Wilco Stoopendaal, J. Lievenshage 42
3437 NE Nieuwegein (030-6039479)
Lsb.Utrecht@sovon.nl

11. Veluwe

Vacant
Lsb.Veluwe@sovon.nl

12. Achterhoek

Henk-Jan Hof, Ida Gerhardtssingel 65,
7207 CK Zutphen (0575 571054)
Lsb.Achterhoek@sovon.nl

13. Grote Rivieren

Jan van Diermen, Bonendaal 6
7231 GG Warnsveld (0571-528177)
Lsb.Groterivieren@sovon.nl

14. Zeeland

Jaco Walhout, Verweystraat 25
4331 TA Middelburg (0118-634717)
Lsb.Zeeland@sovon.nl

15. Brabant-West

Wiel Poelmans, Schout Bakstraat 9
5037 MJ Tilburg (013-4688568)
Lsb.Brabantwest@sovon.nl

16. Brabant-Oost

Gertrude van den Elzen,
Dr. Schaepmanlaan 35
5463 CA Veghel (0413-340094)
Lsb.Brabantoost@sovon.nl

17. Limburg-Noord

Hans Peter Uebelgünn en Geert
Lamers, p/a Dorperweiden 27
5975 BA Sevenum (077) 4673049
Lsb.Limburgnoord@sovon.nl

18. Limburg-Zuid

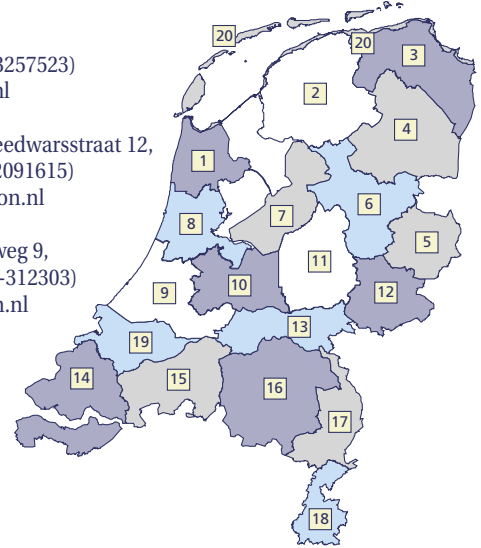
Jan Joost Bakhuizen,
Sint Servaasbolwerk 26,
6211 NB Maastricht (043-3257523)
Lsb.Limburgzuid@sovon.nl

19. Zuid-Holland-Zuid

Rogier Verbeek, Tweede Reedwardsstraat 12,
3312VM Dordrecht. (06-12091615)
Lsb.Zuidhollandzuid@sovon.nl

20. Waddengebied

Lieuwe Dijkse, Fonteinsweg 9,
1797 RK Den Hoorn (0222-312303)
Lsb.Waddengebied@sovon.nl

Regiocoördinatoren watervogeltellingen

(ZO) Zoute Delta

- Alle tellingen

Mervyn Roos
(Rijkswaterstaat Waterdienst),
Postbus 17, 8200 AA Lelystad
06-12218134
mervyn.roos@rws.nl

(NH) Noord-Holland

- Alle tellingen

Roy Slaterus (p/a SOVON)
06-49390496
roy.slaterus@sovon.nl

(ZH) Zuid-Holland

- Alle tellingen

Jan-Willem Vergeer (p/a SOVON)
024-6848137
jan-willem.vergeer@sovon.nl

(ZL) Zeeland

- Alle tellingen

Jan-Willem Vergeer (p/a SOVON)
024-6848137
jan-willem.vergeer@sovon.nl

(FR) Friesland

- Maandelijks tellingen
- Midwintertelling

Romke Kleefstra (p/a SOVON)
06-10646640
romke.kleefstra@sovon.nl

(OV) Overijssel

- Alle tellingen

Marten Wesselius, Provincie Friesland
Postbus 20120, 8900 HM Leeuwarden
058-2925166
m.wesselius@fryslan.nl

(GR) Groningen

- Maandelijks tellingen

Kees Koffijberg (p/a SOVON)
024-6848111
kees.koffijberg@t-online.de

(DR) Drenthe

- Midwintertelling

Jelle Postma (p/a SOVON)
06-49390506
JellePostma@sovon.nl

(NB) Noord-Brabant

- Maandelijks tellingen

Jaap Ruiters
Kwekebosweg 2, 7849 TA De Kiel
0591-382070
jaap-ruiters@planet.nl

(UT) Utrecht

- Midwintertelling

René Oosterhuis
Nijenoertweg 131, 9351 HR Leek
0594-510102
reneoosterhuis@hetnet.nl

(FL) Flevoland

- Alle tellingen

Jan Schoppers (p/a SOVON)
024-6848111
jan.schoppers@sovon.nl

(RG) Grote Rivieren

- Alle tellingen

Gerrit Gerritsen, Provincie Overijssel
Postbus 10078, 8000 GB Zwolle
038-4998584
gj.gerritsen@overijssel.nl

(GL) Gelderland

- Alle tellingen

Jan Schoppers (p/a SOVON)
024-6848111
jan.schoppers@sovon.nl

(UT) Utrecht

- Maandelijks tellingen

Roy Slaterus (p/a SOVON)
06-49390496
roy.slaterus@sovon.nl

(NB) Noord-Brabant

- Midwintertelling

Michel Klemann (p/a SOVON)
024-6848111
michel.klemann@sovon.nl

(LI) Limburg

- Alle tellingen

Ton Cuijpers, Wilhelminalaan 26
6107 AK Stevensweert
0475-551579
a_cuijpers@hetnet.nl

(WG) Waddengebied

- Midwintertelling

Mark van der Zijden, Landeweel 34,
4724 CW Wouw 0165-304564
mvdzijden@home.nl

(LI) Limburg

- Alle tellingen

Ton Cuijpers, Wilhelminalaan 26
6107 AK Stevensweert
0475-551579
a_cuijpers@hetnet.nl

(WG) Waddengebied

- Alle tellingen

Romke Kleefstra (p/a SOVON)
06-10646640
romke.kleefstra@sovon.nl

(RG) Grote Rivieren

- Alle tellingen

Marc van Roomen
(p/a SOVON) 024-6848143
marc.vanroomen@sovon.nl

Voor de volgende regio's geldt:

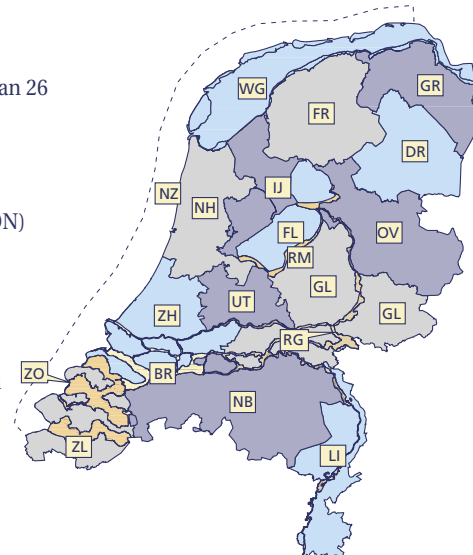
informatie over coördinatie via
SOVON, Rijkswaterstaatweg 178
6573 DG Beek-Ubbergen.

(NZ) Noordzee,

(IJ) IJsselmeer,

(RM) Randmeren,

(BR) Beneden Rivieren Gebied.

BETER DAN HET BLOTE OOG

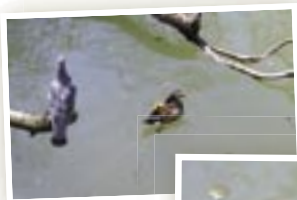
SNAP SHOT ADAPTER – VERDER FOTOGRAFEREN

Met de Snap Shot Adapter lukken ook op grote afstanden snapshots van opmerkelijke kwaliteit. De geraffineerde ring verbindt uw SWAROVSKI OPTIK verrekijker van de EL- of SLC-serie direct met uw digitale camera en verandert de kijker zo in een foto-objectief. Leg nooit meer terugkerende ogenblikken eenvoudig vast!

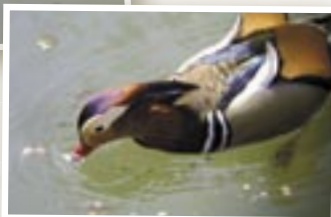

STANDAARD TOEBEHOREN
Behoort tot de leveromvang van elke EL- en SLC-verrekijker

ONGECOMPLICEERD
Eenvoudig op uw EL of SLC steken en fotograferen

Zonder EL-/SLC-verrekijker

Met EL-/SLC-verrekijker en Snap Shot Adapter

SEE THE UNSEEN

WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM

SWAROVSKI OPTIK BENELUX

Verwelkomingsstraat 17, B-1070 Brussel

Tel. 0800/022 19 63, Fax 0800/022 13 93 (Nederlandse nummers)

info@swarovskioptik.be

DEELNEMEN EN WINNEN!

INFORMEER U NU:

WWW.DIGISCOPEOFTHEYEAR.NL

SWAROVSKI
OPTIK

MUS groeit: tel ook mee in 2009

Visdief en Scholekster.
Foto: Hans Gebuis

Meedoen met MUS wordt in 2009 nog interessanter. De telgegevens worden nu door Vogelbescherming gebruikt om beschermingsmaatregelen voor stadsvogels beter af te kunnen stemmen op de lokale situatie in gemeenten. Nieuw in 2009 is dat ook zoogdieren meegeteld kunnen worden, en we zijn benieuwd waar in Nederland Visdieven op platte daken broeden.

MUS levert interessante resultaten

Het Meetnet Urbane Soorten (MUS) is een nieuw monitoringmeetnet met een eenvoudige opzet, dat toch de gewenste resultaten oplevert om de vogelbevolking van bebouwde gebieden op de voet te kunnen volgen. Per postcodegebied worden op 12 willekeurige telpunten gedurende vijf minuten alle vogels geteld, en dat op drie momenten in het broedseizoen. Zowel in 2007 als in 2008 zijn er landelijk ongeveer 450 postcodegebieden op deze manier geteld. Dit leverde in beide jaren ruim een kwart miljoen vogels op, verdeeld over 155 soorten. De Huismus nam in 2008 zoals verwacht verder af, en ook de Roodborst laat een duidelijke afname zien. De duiven doen het goed, met toenames bij Houtduif en Stadsduif en een stabiele stand van de Turkse Tortel. Ook Wilde Eend, Gierzwaluw en Ekster bleven opvallend stabiel. Na twee jaar monitoren beginnen we al een aardig beeld te krijgen van de talrijkheid van de meeste stadsvogelsoorten. Over de resultaten van de eerste twee jaar van het stadsvogelmeetnet MUS is meer te lezen in SOVON Nieuws 2008 nr. 3.

Informatie over stadsvogels steeds belangrijker

Het belang van vogels in bebouwd gebied wordt de laatste jaren steeds meer onderkend. Dat komt enerzijds voort uit alarmerende berichten over de achteruitgang van voorheen algemene stadsvogelsoorten als Kuifleeuwerik en Huismus. Anderzijds is er door aangescherpte wetgeving meer behoefte aan lokale informatie over het voorkomen van vogels in een specifieke stad of gemeente. Op basis van de gegevens van de eerste twee jaren MUS en de telpunten in bebouwd gebied van het Punt-Transsect-Tellingenproject (PTT), heeft SOVON in opdracht van Vogelbescherming een Stadsvogelindicator ontwikkeld. Daarmee kan de vogelrijkdom van een gemeente worden voorspeld, getoetst en gemonitord. Vogelbescherming kan deze gegevens gebruiken om in het kader van haar Stadsvogelcampagne gerichte beschermingsvoorstellen voor lokale overheden op te stellen.

De telresultaten van MUS en PTT worden dus direct toegepast, en zo houden we een vinger aan de pols van onze stadsvogels. Was MUS aanvankelijk vooral bedoeld om het landelijke beeld vast te stellen, nu kan het

bij voldoende lokale deelname ook belangrijke informatie leveren voor vogelwerkgroepen, gemeenten en andere geïnteresseerden. Omdat MUS een monitoringmeetnet is, is het van belang dat tellers proberen hun eigen gebied zo lang mogelijk te blijven tellen. Doordat MUS eenvoudig van opzet is, hopen we dat dit geen problemen geeft.

Nieuw in 2009: Egels en Visdieven

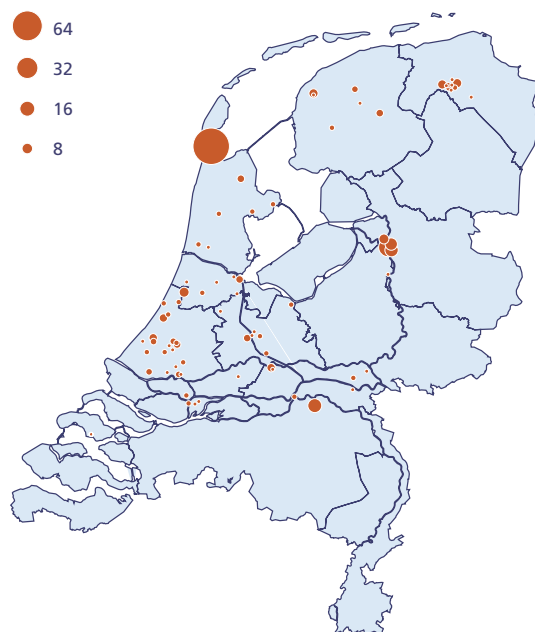
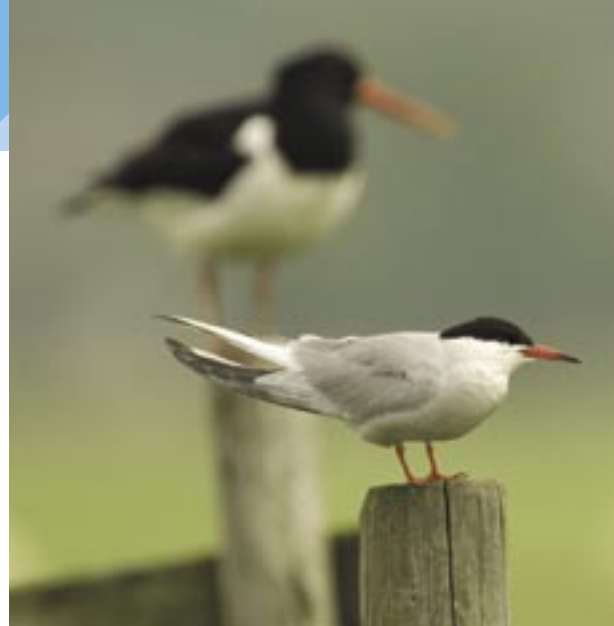
2009 is het Jaar van... de Egel! De Zoogdiervereniging VZZ heeft 2009 uitgeroepen tot Jaar van de Egel, en heeft gevraagd of MUS-tellers dit jaar de Egels die zij op MUS-telpunten waarnemen door willen geven. Egels zijn vaak in bebouwd gebied actief, en ook voor de VZZ is dat een biotoop waaruit nog te weinig bekend is. Het leek ons een goed moment om vanaf 2009 MUS-tellers te vragen om (op vrijwillige basis) alle tijdens de tellingen waargenomen zoogdieren in te voeren. Ook huiskatten willen we daarbij mee laten tellen.

2009 is natuurlijk ook gewoon het Jaar van de Visdief, en over stadse Visdieven hopen we dit jaar met jullie hulp een hoop te leren (figuur 1). De jaarsoort van 2008, de Scholekster, staat dit jaar ook nog steeds in de schijnwerpers. Op de MUS-telpunten werden in 2008 maar liefst 21% meer Scholeksters geteld dan in 2007 (figuur 2). Dit jaar moet blijken of het de Scholekster in de stad inderdaad beter voor de wind gaat dan daarbuiten.

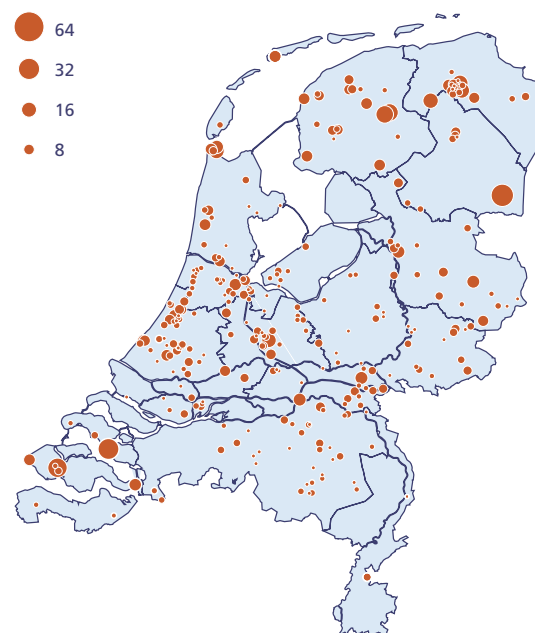
Zelf meedoen in 2009, individueel of als vogelwerkgroep

Als u interesse heeft om mee te doen, kunt u meer informatie vinden op de website van SOVON, waar ook een postcodegebied in de buurt kan worden uitgezocht. MUS blijkt een leuk project te zijn om als vogelwerkgroep op te pakken. Er zijn enkele steden in Nederland die vrijwel vlakdekkend 'geMUST' worden. De tellingen kosten weinig tijd (slechts twee ochtenden en een zomeravond) en door de laagdrempelige opzet kunnen ook vogelaars met weinig telervaring meedoen. Voorwaarde is dat men de algemene soorten stadsvogels op zicht en geluid kan herkennen. Om hierbij te helpen heeft SOVON de MUS-cursus opgezet: een gratis vogelherkenningscursus die met name ingaat op geluidenkennis, en via internet individueel te volgen is.

Bram Aarts

Figuur 1: Visdieven in bebouwd gebied (MUS 2008).

Figuur 2: Scholeksters in bebouwd gebied (MUS 2008).